

Scenarier for framtidens faglitteratur

Rapport nr. 4-2025

SØA

Samfunns-
økonomisk
Analyse

Rapport nr. 4-2025
fra Samfunnsøkonomisk Analyse AS

ISBN-nummer: 978-82-8395-248-3
Oppdragsgiver: Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening
(NFFO)
Tilgjengelighet: Offentlig
Dato for ferdigstilling: 14.03.2025
Forfattere: Rolf Rønnes, Oda Heggedal Longvastøl, Marthe
Linnestad Storo, Maja Tofteng,
Kvalitetssikrer: Karin Ibenholt

Borggata 2B
N-0650 Oslo
Org.nr.: 911 737 752
post@samfunnsokonomisk-analyse.no

Forord

Denne rapporten inneholder fire framtidsbilder for norsk faglitteratur i 2045. Rapporten er skrevet av Samfunnsøkonomisk analyse AS (SØA) på oppdrag fra Norsk Faglitterær forfatter- og oversetterforening (NFFO).

NFFO har i underkant av 5000 medlemmer som arbeider med fagbøker, generell sakprosa, lærebøker, biografi, reiseskildringer, debattbøker, kokebøker, essayistikk – samt oversettere av sakprosa.

Scenarioanalysen er utarbeidet i tett dialog med et utvalg av NFFOs medlemmer. Vi har arrangert to arbeidsverksteder og gjennomført eksplorative intervju som et ledd i arbeidet med denne rapporten. Diskusjoner og innspill framsatt på arbeidsverkstedene og intervjuene har vært viktige i arbeidet og vi retter en stor takk til alle som deltok.

I arbeidet med rapporten har vi også hatt jevnlig dialog med prosjektgruppen i NFFO. Vi takker NFFO for et svært godt samarbeid, både ved gjennomføringen av arbeidsverkstedene og for gode faglige diskusjoner underveis i prosjektet.

Oslo, 14. mars 2025

Rolf Røtnes

Prosjektleder

Samfunnsøkonomisk Analyse AS

Sammendrag

I en tid der samfunnsmessige endringer kanskje skjer raskere enn noen gang, står norsk faglitteratur overfor en rekke utfordringer og muligheter. Norsk Faglitterær forfatter- og oversetterforening (NFFO) ønsker å tenke strategisk om faglitteraturens plass i norsk samfunnsliv i årene framover. Denne scenarioanalysen er utarbeidet for å gi NFFO og alle som er opptatt av norsk faglitteratur et verktøy for å diskutere hvordan ulike samfunnsmessige endringer kan påvirke norsk faglitteratur framover. Gjennom fire scenariofortellinger, basert på ulike kombinasjoner av samfunnsmessige drivkrefter, gir rapporten et innblikk i hvordan framtiden *kan* se ut for forfattere, oversettere og lesere av faglitteratur i Norge i 2045.

Forfattere og oversettere av faglitteratur er en del av det litterære systemet i Norge, som også omfatter forleggere, bokhandlere, bibliotek, litteraturkritikere, organisasjoner og myndigheter. Rundt 5 600 personer i Norge identifiserer seg som forfattere, hvorav om lag 70 prosent er forfattere av faglitteratur og oversettere av faglitteratur.

Det norske bokmarkedet er relativt lite i verdenssammenheng. Både av den grunn og fordi litteraturproduksjon og lesing har en egenverdi som kunnskapskilde og kulturbærer, har Norge en aktiv politikk for å styrke boklesingen. Leselysten i befolkningen er også relativt høy sammenlignet med andre land.

Norsk faglitteratur har sin egen dynamikk, men den vil like fullt være påvirket av brede samfunnsmessige drivkrefter som påvirker alle deler av det norske samfunnet. Scenariofortellingene kombinerer to drivkrefter som er ventet å ha stor relevans for faglitteraturen framover, og hvor drivkreftenes utfall er genuint usikre.

Den ene drivkraften er en sosiokulturell drivkraft som fanger opp spenningen mellom fellesskapet og individene i samfunnet. Dette handler om at befolkningens gjennomsnittlige preferanse for kollektive løsninger kan endres i den ene eller den andre retningen.

Det norske samfunnet har tradisjonelt vært preget av en sterk tro på kollektive løsninger og sosial utjevning, forankret i etterkrigstidens sosialdemokratiske tankegang. Modellen med kollektive lønnsforhandlinger, utjevnenende skatte- og avgiftspolitik samt offentlig finansierte tjenester og fellesgoder har bidratt til små økonomiske forskjeller og høy tillit til samfunnsinstitusjoner. Endringer i befolkningens verdier og økonomiske realiteter kan imidlertid utfordre denne aksepten. Økt fokus på individuell frihet, selvrealisering og forbruk kan føre til redusert støtte for omfordeling og verdien av fellesskapsløsninger. Framtidige samfunnsmessige endringer vil avgjøre om kollektive løsninger fortsatt står sterkt, eller om individualisering og økonomiske interesser vil svekke oppslutningen.

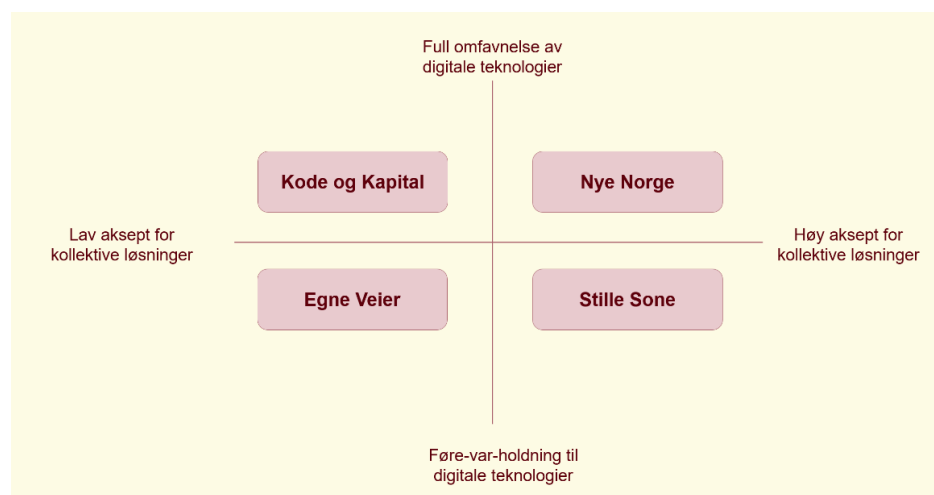
I Norge er kollektive vederlag en viktig del av systemet for å sikre rettferdig kompensasjon til forfattere og oversettere av faglitteratur. To av de mest sentrale vederlagsordningene er kopivederlag og bibliotekvederlag. NFFO administrerer midlene fra disse kollektive vederlagene og fordeler dem til stipender, prosjektstøtte og andre ordninger som faglitterære forfattere og oversettere kan søke på. Andre land har andre systemer for å kompensere for kopiering og bibliotekutlån. Dersom oppslutningen om kollektive ordninger endrer seg i samfunnet, kan også villigheten til å videreutvikle eller opprettholde dagens vederlagsordninger til fagbokforfattere og oversettere endre seg.

Den andre drivkraften er raskt økt bruk av digitale teknologier på stadig flere områder. Det har etter hvert oppstått en debatt om hvor raskt det er ønskelig at digitale løsninger skal tas i bruk og på hvilke områder. Selv om digitalisering på ingen måte lenger er noen ny teknologi, skjer utviklingen av digitale løsninger fortsatt i et meget høyt tempo. Usikkerheten handler både om hvilken teknologi som utvikles og i hvilken grad den tas i bruk av befolkningen. Det er sterke insentiver for å ta i bruk teknologi som kan spare enkeltmennesker, virksomheter og offentlig sektor for tid eller penger. Samtidig er det flere og flere som ser med bekymring på den teknologiske utviklingen. Bekymringen kan for eksempel handle om frykt for hvordan teknologibruken påvirker menneskets kognitive ferdigheter og mentale helse, eller hvordan den utfordrer personvern, ytringsfrihet og demokrati. Mange hevder at ukritisk implementering gir uforutsette virkninger. Det har dermed oppstått en usikkerhet om samfunnet vil omfavne digitale teknologier etter hvert som de utvikles eller om samfunnet framover vil innta en mer føre-var-holdning til ny teknologi mer generelt.

Digitale teknologier benyttes i dag i stor grad både i utdannings- og litteratursektoren. I skolen har digitaliseringen ført til en økning i bruken av digitale læremidler, spesielt etter fagfornyelsen i 2022. Innen kultursektoren har digitaliseringen skapt digitale plattformer for distribusjon av litteratur og andre kulturuttrykk, som igjen har utfordret både måten litteratur formidles på og brukes. Samtidig har det oppstått ulike trender som synliggjør en motstand. Mange vil lese bøker på papir og i skolen er det et ønske om mer bruk av fysiske læremidler.

Ulike kombinasjoner av de to drivkreftene har gitt oppgav til fire scenariofortellinger som vi gar har kalt; *Kode og Kapital*, *Nye Norge*, *Egne Veier* og *Stille Sone*.

Figur scenariokruss

Kode og Kapital

Dette scenarioet beskriver et Norge med lav aksept for kollektive løsninger og full omfavelse av digitale teknologier. Samfunnet er preget av næringsutvikling og nyskaping, med stor vekt på teknologigründere og etablerte selskaper som utvikler teknologi. Helsevesenet, skolen og høyere utdanning er i stor grad konkurranseutsatt, og markedskreftene styrer det meste. Det er stor usikkerhet i hverdagen, og mange opplever frykt for datakriminalitet og sosialt utenforskap.

I *Kode og Kapital* må frilansere som ønsker å ta del i sakprosamarke­det investere mye i markedsføring for å nå fram. Den økonomiske risikoen er stor, og mange avviker etter en periode med minimal inntekt. De som lykkes, klarer å nå gjennom i det store informasjonsmyldret og kan nå et bredt internasjonalt marked. Akademikere som skriver for UH-sektoren har stor frihet med selvpubliser­ing, men konkurransen er stor. Mange studenter ønsker dynamiske og interaktive læremidler, og internasjonale aktører dominerer markedet. Få mennesker jobber som oversettere, da faglitteratur i stor grad leses på engelsk. I tillegg har utviklingen innen generativ kunstig intelligens ført til at oversetting av høy kvalitet er automatisert. I grunnskolen og videregående skole er det så godt som utelukkende digitale læremidler. Teknologien utnyttes til å tilpasse undervisningen til hver enkelt elev.

Nye Norge

Dette scenarioet beskriver et Norge med høy aksept for kollektive løsninger og full omfavelse av digitale teknologier. Norge er et av verdens mest digitaliserte land, med effektive digitale fellesløsninger som automatiserer alt fra legebesøk til skolehverdagen. Samfunnet verner om gode offentlige tilbud og det er små forskjeller mellom folk. Kulturopplevelser er viktige for trivsel, og staten sikrer et mangfold av norske kulturuttrykk med en raus kulturpolitikk.

I *Nye Norge* har frilansere et begrenset marked, men noen vinner fram ved å appellere til folk via sosiale medier. Staten støtter bredden innen norsk faglitteratur gjennom stipendordninger. Faglitteratur for høyere utdanning eksisterer bare på digitale plattformer. Abonnementstjenester for studiepensum er populære blant studentene. Språkmodeller gjør en god jobb med oversettelser, men det er fortsatt behov for personer med språkkompetanse for kvalitetssikring. Fellesskolen står sterkt, og

læremidlene er digitale. Norsk språk blir ansett som viktig å verne om, og det settes av betydelige midler for å utforme gode felles læreverk på norsk.

Egne Veier

Dette scenarioet beskriver et Norge med lav aksept for kollektive løsninger og en føre-var-holdning til digitale teknologier. Samfunnet er preget av stor handlingsfrihet og økonomiske forskjeller. Offentlige tjenester som skole og helse er konkurranseutsatt, og det er stor skepsis til utenlandske aktører. Det er et individualistisk samfunn med liten vilje til å snu trenden med økende forskjeller.

I *Egne Veier* publiserer frilansere i noen grad egne bøker og tekster for norske strømmetjenester. Populære titler plukkes raskt opp av forlag og gis ut på fysiske formater. Akademiske forfattere er opptatt av å bevare norsk språk og kultur. Myndighetene stiller krav om norsk undervisningsmateriell i alle fag. Oversettere brukes for å kvalitetssikre at utenlandske tekster får en god norsk oversettelse, og at norske tekster som oversettes til andre språk er av god kvalitet. Lærebokforfatterne skriver hovedsakelig fysiske lærebøker, ofte kombinert med digitale tilvalgsmuligheter. Det finnes et stort mangfold av lærebøker tilpasset ulike livssyn og pedagogikk.

Stille Sone

Dette scenarioet beskriver et Norge med høy aksept for kollektive løsninger og en føre-var-holdning til digitale teknologier. Samfunnet er opptatt av å sikre nok folk i helse, omsorg og utdanning, og det er stor tillit til myndighetene. Innbyggerne verdsetter kollektive løsninger som reduserer ulikhet, og det er stor oppslutning om frivillige organisasjoner og fagforeninger. Teknologibruk i dagliglivet er begrenset, og det er stor etterspørsel etter fysiske bøker og sosiale møteplasser.

I *Stille Sone* har frilansere mulighet til å søke på mange støtteordninger for å finansiere produksjon av faglitteratur. Det er stor etterspørsel etter faglitteratur, da innbyggerne leser mye. Studentene etterspør fysisk og kvalitetssikret faglitteratur. Akademiske forfattere produserer fysisk faglitteratur, bidrar til den offentlige debatten og opplyser innbyggerne. Oversettere bruker digitale hjelpemidler og kunstig intelligens til oversettelse, men de har en viktig rolle som kvalitetssikrere. Lærebokforfatterne skriver fysiske lærebøker, som kan kombineres med digitale tilvalgsmuligheter. Skolen er opptatt av å sikre at barna har gode leseferdigheter.

Innhold

Forord	I
Sammendrag	II
1 Bakgrunn og metode	1
1.1 Formål	1
1.2 Arbeidsprosess og rapportstruktur	1
1.3 Begrepsbruk og avgrensning	2
2 Norsk faglitteratur	3
2.1 Det norske bokmarkedet	3
2.2 Om NFFO	4
2.2.1 Sentrale vederlagsordninger	5
2.2.2 Utdeling av stipender	6
2.3 Andre ordninger og lovverk relevant for fagbokforfattere og oversettere av fagbøker	7
3 Hva vil forme norsk faglitteratur framover?	10
3.1 Norsk økonomi	10
3.2 Digitalisering og teknologisk utvikling	11
3.3 Politikk og lovreguleringer	14
3.4 Sosiokulturelle forhold	15
3.5 Demografi og bosetting	16
3.6 Miljø og klima	18
4 Valgte drivkrefter i scenarioene	19
4.1 Aksept for kollektive løsninger	22
4.2 Førre var holdning til digitale teknologier	22
4.3 Drivkrefter som utspiller seg i alle scenarioene	23
5 Scenariofortellinger	24
5.1 Kode og Kapital	24
5.2 Nye Norge	30
5.3 Egne Veier	35
5.4 Stille Sone	39
6 Scenarioene på tvers	45
6.1 Det norske samfunnet	45
6.2 Faglitteraturens vilkår i Norge	47

1 Bakgrunn og metode

Scenariometodikk skal legge til rette for strategisk tenkning om hvordan møte en framtid preget av usikkerhet. Vi har utarbeidet fire fortellinger, hvor forfattere, oversettere, formidlere og faglitteraturen i seg selv står i sentrum. De fire scenariofortellingene skal illustrere forskjellige muligheter og utfordringer. I dette kapitlet gjør vi rede for formål og metode.

1.1 Formål

Samfunnsøkonomisk Analyse har gjennomført denne scenarioanalysen av norsk faglitteratur på oppdrag for Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening (NFFO). Arbeidet har hatt som mål å styrke forståelsen av hvordan norsk faglitteratur kan komme til å se ut de kommende tiårene. I rapporten omtaler vi sentrale drivkrefter som ventes å forme norsk faglitteratur framover. Rapporten inkluderer fire framtidfortellinger om norsk faglitteratur i 2045.

Framtidfortellingene er ikke nødvendigvis de mest sannsynlige eller ønskelige, men er ment å gi NFFO og norsk faglitteratur et felles grunnlag for å diskutere hvordan samfunnsmessige endringer påvirker norsk faglitteratur. Vi har jobbet med mål om at de fire fortellingene er genuint forskjellige og konsistente gitt de valgte drivkreftene.

Prosjektet skal bidra til å gi NFFOs medlemmer og samarbeidspartnere et felles grunnlag for strategiske diskusjoner om sentrale drivkrefter som påvirker faglitteraturen, og om hvordan NFFO bør tilpasse seg framover.

1.2 Arbeidsprosess og rapportstruktur

Scenarioanalysen er utarbeidet i tett dialog med NFFO, herunder administrasjon og styre, og medlemmer som har deltatt på ett eller begge arbeidsverkstedene som ble arrangert i forbindelse med arbeidet. Verkstedene ble arrangert som heldagsmøter med presentasjoner og gruppearbeid.

Vi vil gjøre nærmere rede for viktige drivkrefter som kan påvirke norsk faglitteratur i kapittel 3 og 4, men metodisk er det slik at vi i samråd med

deltagere på arbeidsverkstedene har valgt ut to drivkrefter som vurderes som særlig relevante for norsk faglitteratur og som særlig usikre. Kombinasjonen av disse to drivkrefter gir opphav til fire ulike fortellinger.

Rent konkret har vi gjennomført følgende aktiviteter:

- Samfunnsøkonomisk Analyse utarbeidet et diskusjonsnotat om drivkrefter som forventes å påvirke norsk faglitteratur framover. Notatet ble utarbeidet på bakgrunn av sentrale dokumenter som beskriver den norske samfunnsutviklingen og norsk faglitteratur, og fire eksplorative intervjuer med representanter fra forlagsbransjen, NFFO og Kopinor. Bakgrunnsnotatet er inkludert i revidert form i kapittel 3.
- I samråd med styret i NFFO inviterte vi et utvalg ressurspersoner til to arbeidsverksteder for å diskutere gruppevis og i fellesskap hvordan sektoren kan se ut 20 år fram i tid (2045). På første arbeidsverksted var temaet relevante og usikre drivkrefter som ventes å påvirke sektoren framover, mens temaet for det andre arbeidsverkstedet var hvordan sektoren kan tenkes å se ut i fire ulike framtider.
- Samfunnsøkonomisk Analyse utarbeidet på bakgrunn av egne analyser og diskusjonene på arbeidsverkstedene fire scenarier for hvordan norsk faglitteratur kan se ut i 2045. Fortellingene inngår i kapittel 5, mens forskjeller mellom scenarioene utdypes videre i kapittel 6.

1.3 Begrepsbruk og avgrensning

Prosjektet handler om hvordan framtiden for norske forfattere og oversettere av faglitteratur kan se ut. I rapporten bruker vi begrepet drivkraft om faktorer eller krefter som fører til samfunnsmessige endringer. Drivkreftene kan for eksempel være økonomiske, sosiokulturelle, teknologiske eller politiske. Den samfunnsmessige endringen er et uttrykk for hvordan gjennomsnittsbefolkningen lever sine liv, hvordan de samhandler med andre og hvordan de stemmer ved valg.

Forfattere og oversettere er en del av det litterære systemet i Norge, som også omfatter forleggere, bokhandlere, bibliotek, litteraturkritikere, organisasjoner og myndigheter. Fagbokforfatterne opererer i et skjæringsfelt som påvirkes av ulike politikkområder, eksempelvis digitaliseringspolitikken, utdanningspolitikken, forskningspolitikken, distrikts- og regionalpolitikken samt skatte- og avgiftspolitikken. For ikke å gjøre fortellingene mer omfattende enn nødvendig blir ikke alle politikkområder og aktører utbrodert i detalj, selv om utfallene av de valgte drivkreftene kan påvirke alle disse.

Vi er særlig opptatt av framtiden for alle som er aktuelle for å være en del av NFFO, uavhengig av om de faktisk er registrerte medlemmer av NFFO eller ei. I hver fortelling omtaler vi hvordan framtiden kan se ut for fire medlemsgrupper; frilansere, oversettere, lærebokforfattere og akademikere som skriver faglitteratur for UH-sektoren.

I den grad vi skriver om NFFO som organisasjon er det ment som et eksempel på en viktig rolle en interesseorganisasjon for fagbokforfattere og oversettere av fagbøker kan ha, men må ikke leses som en vurdering av hvordan vi mener NFFO bør organisere seg og innebærer heller ikke at NFFO ikke også gjør andre ting.

2 Norsk faglitteratur

Forfattere og oversettere av faglitteratur er en del av det litterære systemet i Norge. I dette systemet spiller forfattere, forlag og bokhandlere sentrale roller. Det føres en relativt aktiv politikk og det finnes en rekke ordninger for å sikre et variert tilbud av litteratur. Rundt 5600 personer i Norge indentifiserer seg som forfattere, hvor av om lag 70 prosent som forfattere av faglitteratur og oversettere av faglitteratur.¹ I dette kapitlet gir vi en kortfattet beskrivelse av det litterære systemet i Norge.

2.1 Det norske bokmarkedet

Helt enkelt følger veien fra en ide til ferdig bok følgende trinn og aktører; forfatter som utvikler manus og skriver boka, redaksjonelt arbeid, distributør (lager og logistikk), fysisk eller digitalt salg (bibliotek, bok, strømmetjeneste, bokklubb eller tilsvarende), og til slutt forbruker (leseren). Men verdikjeden kan være mer kompleks enn som så. For eksempel kan det i tilfelle med faglitteratur gjerne være et forlag som tar initiativet til å produsere en ny bok.

Norge har flere hundre forlag, og rundt 100 av dem er medlemmer av Den norske Forleggerforening. De største norske forlagene er Cappelen Damm, Aschehoug, Gyldendal og Vigmostad & Bjørke.

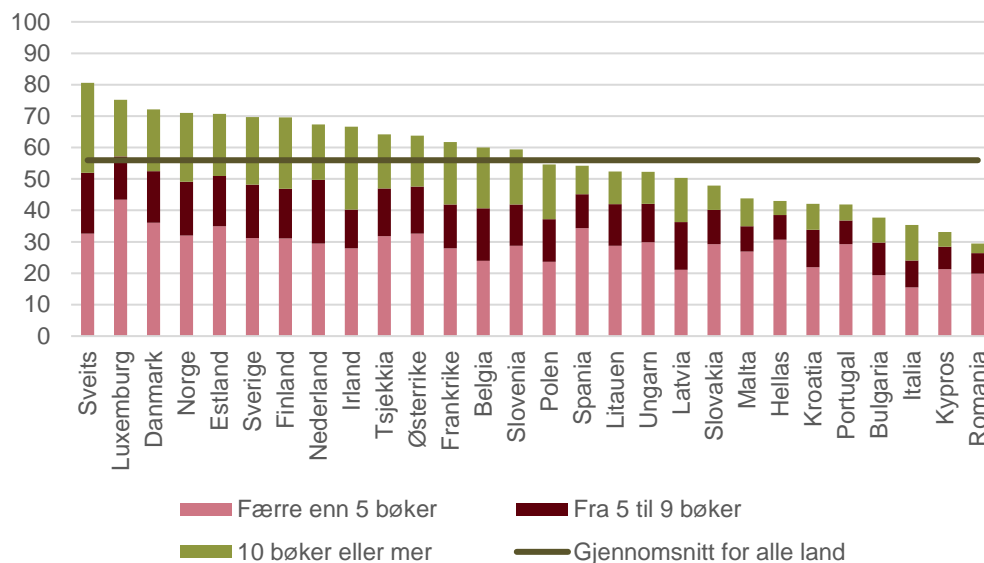
Det norske bokmarkedet er relativt lite i verdenssammenheng, men er preget av en aktiv politikk for å styrke boklesing og en relativt høy leselyst i befolkningen sammenlignet med andre land. Statistikk fra Eurostat fra 2022 viser at omkring 56 prosent av befolkningen over 16 år oppgir at de har lest minst en bok de siste 12 månedene. Landene som er inkludert i undersøkelsen er EU-land (minus Tyskland), samt Norge og Sveits (se figur 2.1).

Omkring 71 prosent av de norske respondentene har oppgitt at de har lest minst en bok i løpet av et år. Det er bare i Sveits (81 prosent), Luxemburg (75

¹ Andelen på 70 prosent er beregnet på bakgrunn av spørreundersøkellesdata fra Kunstnerundersøkelsen (Telemarksforskning, 2023). Undersøkelsene er sendt ut til medlemmer i en rekke interesseorganisasjoner for forfattere herunder også NFFO. De opererer med et totaltall på forfattere på 5600 og forfattere innen fagbøker og oversettelse av fagbøker på 4000.

prosent) og Danmark (72 prosent) som har en større andel av befolkningen som oppgir at de leser bøker enn nordmenn.

Figur 2.1: Prosentandel av befolkningen som leser bøker i ulike europeiske land

Kilde: [Eurostat](#). Note: Tyskland er ikke med i undersøkelsen.

Som nevnt innledningsvis utgjør forfattere og oversettere av faglitteratur en relativt stor del av norske skribenter. Faglitterære forfattere er i gjennomsnitt noe eldre, har høyere utdanning og bedre inntekt enn sine medforfattere innenfor det skjønnlitterære feltet (Telemarksforskning, 2023). De fleste faglitterære forfattere er eller har tidligere også jobbet som forskere eller lærere i høyere utdanning. Andre har bakgrunn fra journalistikk og veksler mellom forfatterskap og skrivning i andre medier. En liten andel jobber som frilansere med en skrivekarriere og har en inntektsstruktur som ligner på skjønnlitterære forfattere.

Vi omtaler virkemidlene som er særlig relevante for faglitteratur og oversettere av faglitteratur i de neste delkapitlene.

2.2 Om NFFO²

Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening (NFFO) er en fagforening og interesseorganisasjon for forfattere og oversettere av faglitteratur, og har rundt 4 800 medlemmer. NFFO har medlemmer i både kultursektoren og kunnskapssektoren, som skriver og oversetter innen alle felt av faglitteratur. Medlemmene er læremiddelforfattere i skolen, fagbok-, artikkel- og lærebokforfattere i akademia, forfattere som skriver ulike typer sakprosa for allmennheten samt oversettere av faglitteratur og sakprosa.

Foreningens formål er å sikre medlemmenes faglige og økonomiske interesser, samt arbeide for god faglitteratur og trygging av yringsfriheten. NFFO forhandler avtaler og kontrakter med forlag og andre institusjoner på

² Teksten er i all hovedsak hentet fra NFFO sin hjemmeside (27.01.2025) og gjeldende vedtekter (vedtatt 2023).

vegne av medlemmene. De viktigste avtalene er knyttet til normalkontrakter samt fordeling av kopi- og bibliotekvederlag (tekstbokser under).

Tekstboks 2.1 Normalkontrakter

Normalkontrakter er standardiserte avtaler framforhandlet mellom NFFO og forlagene. De regulerer rettigheter og plikter for begge parter, inkludert honorar, opphavsrett og bruksrettigheter. Honoraret fastsettes som en prosentandel av bokas salgspris eller som et fastbeløp, avhengig av kontraktens spesifikasjoner. NFFO har framforhandlet satser som sikrer forfatterne rimelig kompensasjon for sitt arbeid. Normalkontrakter sikrer at opphavspersonene mottar direkte honorar fra forlaget.

Foreningen yter veiledning og rådgivning til medlemmene når det gjelder juridiske og avtalemessige spørsmål. NFFO arbeider for å fremme god faglitteratur og å styrke norsk skriftspråk. Foreningen deltar også i det offentlige ordskiftet om faglitteratur inklusive sakprosa, og arrangerer kurs og seminarer for både medlemmer og andre. NFFO gir ut Norges største litterære tidsskrift, Prosa.

2.2.1 Sentrale vederlagsordninger

Utover medlemskontingent er kopivederlag og bibliotekvederlag sentrale inntektskilder for NFFO. Kopivederlaget er en avtalelisens hvor skoler, universiteter og lignende institusjoner betaler årlig for å kopiere fra utgitte, beskyttede materialer. Avtalen administreres og forhandles av rettighetsorganisasjonen Kopinor. Bibliotekvederlag er en årlig sum som staten betaler for å kunne tilby materiell i offentlige bibliotek.

Tekstboks 2.2 Kopi- og bibliotekvederlag

Kopivederlag reguleres av åndsverkloven, som gir rett til kompensasjon for lovlig kopiering av opphavsrettslig beskyttet materiale til bruk i undervisning, privat sektor og offentlig forvaltning. Kopivederlaget beregnes gjennom avtaler mellom rettighetsorganisasjoner og brukere, basert på antall kopier, kopiernes innhold og bruksformål. Beløpet som tilfaller NFFO fastsettes ut fra hvor stor andel av kopiene som stammer fra faglitteratur. Midlene som mottas av NFFO, fordeles ikke direkte til opphavspersonene, men finansierer stipender, prosjektstøtte og andre ordninger som forfattere og oversettere alle kan søke på.

Bibliotekvederlaget er hjemlet i forskrift om bibliotekvederlag, som gir kompensasjon for gratis utlån av bøker og annet materiale gjennom folkebibliotekene. Staten bevilger en fast årlig sum til bibliotekvederlaget, som fordeles mellom ulike rettighetsberettigede organisasjoner. I 2024 ble det inngått en ny tiårig avtale om bibliotekvederlag mellom staten og 19 kunstnerorganisasjoner³, gjeldende fra 2025 til 2035. Denne avtalen

³ Den norske Forfatterforening, Fagpressen, Forbundet Frie Fotografer, NOPA – Norsk forening for komponister og tekstforfattere, Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening, Norsk filmkritikerlag, Norges Fotografforbund, Norsk Journalistlag, Norsk komponistforening, Norsk kritikerlag, Norsk Oversetterforening, Norsk Redaktørforening, Norske Barne- og Ungdomsbokforfattere, Norske Billedkunstnere, Norske Dramatikeres Forbund, Norske Grafikere, Grafill – Norsk organisasjon for visuell kommunikasjon, Norske kunsthåndverkere, nyMusikk, Samisk faglitterær forfatter- og oversetterforening, Samisk Forfatterforening, Samiske

sikrer forutsigbarhet for både bibliotek og opphavspersoner, og vederlaget vil årlig reguleres i takt med endringer i konsumprisindeksen og økning i antall bøker og filmer tilgjengelige i bibliotekene. Andelen som går til NFFO, avhenger av antall faglitterære verk i bibliotekene og deres totale utlånsvolum.

2.2.2 Utdeling av stipender

Det meste av vederlagene som mottas av NFFO fordeles videre til stipender, individuell vederlagsordning, samt enkelte støtteordninger. Deler av kopivederlaget betales ut gjennom en prøveordning for utbetaling av individuelt vederlag til opphavspersonene til faglitterære verk. Vederlaget er søknadsbasert og er forbeholdt alle som har skrevet eller oversatt et faglitterært verk som har blitt kopiert, der dette er mulig å spore. Ordningen erstatter de tidligere ordningene kalt «Reise- og diversestipend» og «privatkopieringsvederlag». Siden kopiering ikke er enkelt å identifisere nøyaktig, går brorparten av vederlagene fra kopiering samt bibliotekvederlaget til forfattere og oversettere i form av søknadsbaserte stipender, uten kobling til identifiserbar kopiering. Ordningene kommer slik alle fagbokforfattere og oversettere til gode og omtales som kollektive ordninger. Både medlemmer og ikke-medlemmer av NFFO kan søke om stipend og vederlagsmidler.

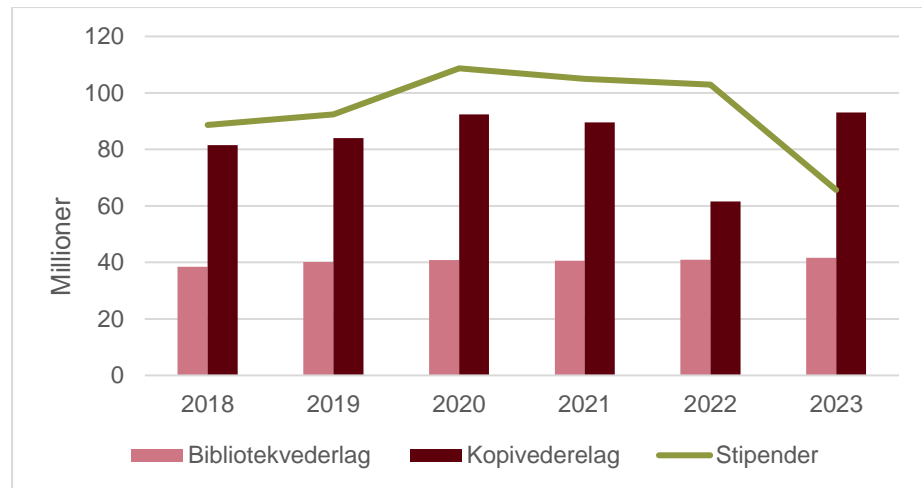
Foreningen prioriterer tiltak som fremmer nyproduksjon og utvikling av faglitteratur, i tråd med egne fordelingsregler og strategiske mål. Det er mulig å søke på ulike typer av stipender jf. Tekstboks 2.3.

Tekstboks 2.3 Stipendordninger i regi av NFFO

Arbeidsstipend gis til forfattere og oversettere for å sikre økonomisk støtte i en periode hvor de kan fokusere fullt ut på å utvikle nye faglitterære prosjekter. **Prosjektstipend** tildeles for spesifikke faglitterære prosjekter som er under utvikling. **Stipend til oversettere** er rettet mot faglitterære oversettere og støtter arbeidet med oversettelse av verk av høy faglig verdi.

I 2023 delte NFFO ut cirka 66 millioner kroner i ulike typer stipend, fordelt på litt over 1000 innvilgede søknader. Utbetalinger av individuelt vederlag var i 2023 på 11,5 millioner kroner. Det samlede stipendbeløpet i 2023 var lavere enn tidligere år (jr. Figur 2.2), som følge av lavere kopieringsvederlag året før. Dette skyldes en treghet i deler av forhandlingene om kopivederlaget. Midlene fra kopivederlaget ble i stedet flyttet til året etter og ga økte vederlag og stipender i 2024.

Figur 2.2 Mottatt bibliotek- og kopivederlag og utdelte stipender fra NFFO i mill. kroner. Inflasjonsjustert til 2023-kroner.

Kilde: Årsmeldinger 2018-2023, NFFO

2.3 Andre ordninger og lovverk relevant for fagbokforfattere og oversettere av fagbøker

Norske fagbokforfattere og markedet for fagbøker berøres av lover og andre ordninger enn de som forvaltes av NFFO. Særlig relevant er Kulturrådets ordning for sakprosa, bokloven og fritak for mva.

Bokloven, som trådte i kraft 1. januar 2024, har som formål å sørge for bredde, mangfold og kvalitet i norsk litteratur, samt god tilgang til litteraturen. Loven gir juridisk forankring for fastprisordningen for alle bøker, inkludert fagbøker og lærebøker for høyere utdanning, i de tolv første månedene etter utgivelse. Fastprisperioden gjelder for alle publiseringsformat inklusive e-bøker og lydbøker, og trer i kraft hver gang en bok utgis i et nytt format. Dette sørger for at e-bøker og lydbøker kun kan omsettes ved eksemplarsalg og dermed ikke kan inkluderes i abonnement hos strømmetjenester i fastprisperioden. Skolebøker til grunnskolen og videregående skole er unntatt loven.

I tillegg til fastpris er det **fritak for merverdiavgift** på omsetting av bøker i siste omsetningsledd. Dette begrunnes med at det anses som «uheldig å avgiftsbelegge det trykte ord i et så lite språksamfunn som det norske».⁴

Kulturrådets Innkjøpsordning for sakprosa. Kulturrådets innkjøpsordninger for litteratur er statlige støtteordninger som har som mål å styrke norsk språk og litteratur ved å fremme bredde, mangfold og kvalitet, samt å gjøre litteraturen tilgjengelig for alle. Gjennom disse ordningene kjøper Kulturrådet inn nye boktitler og distribuerer dem til norske folkebibliotek, skolebibliotek og enkelte undervisningssteder og bibliotek i utlandet. Per 2024 administrerer Kulturrådet åtte innkjøpsordninger for litteratur hvorav tre av dem dekker sakprosa og oversatt litteratur (ikke begrenset til sakprosa). De tre ordningene er;

1. Ny norsk sakprosa: 773 eksemplarer (623 papirbøker og 150 e-bøker) av hver tittel kjøpes inn.

⁴ 6-4.2 Generelt om fritaket for bøker - Skatteetaten

2. Ny norsk sakprosa for barn og unge: 1870 eller 1930 eksemplarer av hver tittel, avhengig av målgruppe, kjøpes inn.
3. Oversatt litteratur (ikke begrenset til sakprosa): 542 eksemplarer (502 papirbøker og 40 e-bøker) av hver tittel kjøpes inn.

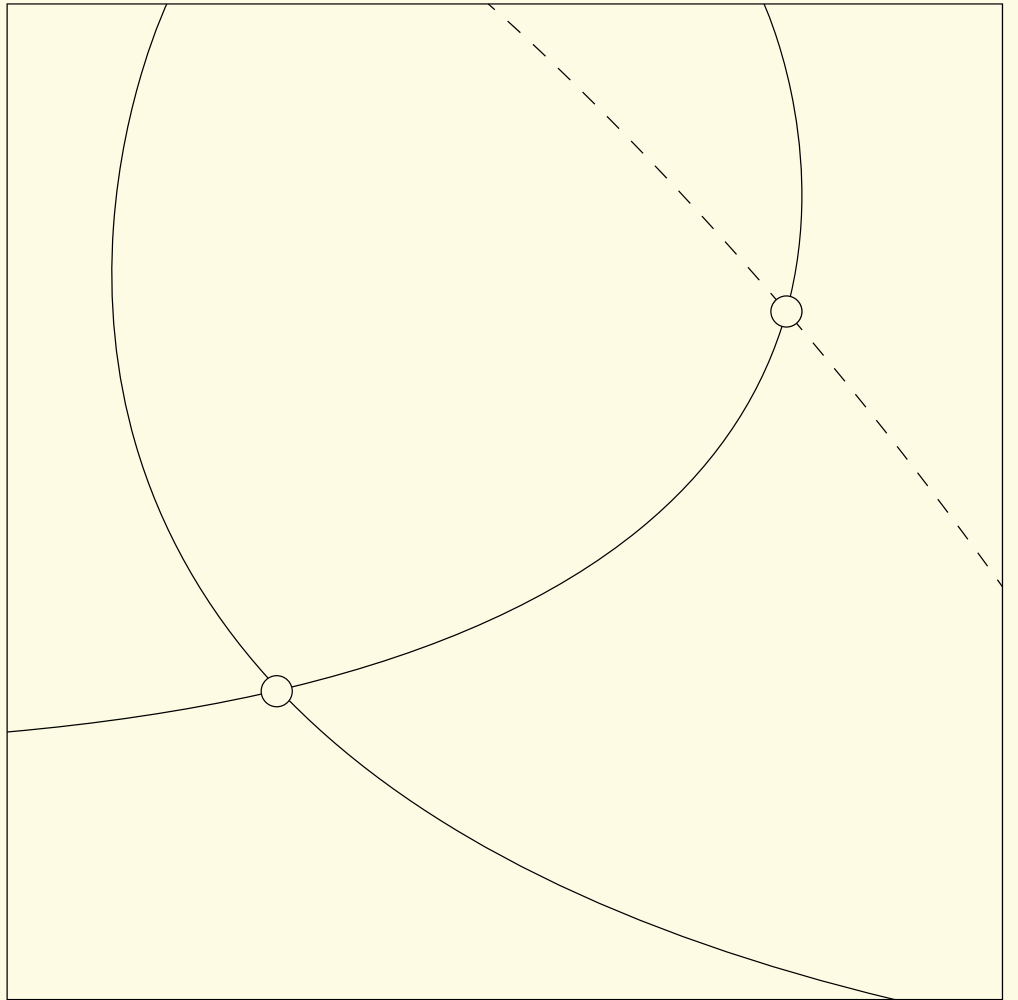
Budsjettet ramme for innkjøpsordningene var 146 845 600 kroner i 2023, der 28 prosent av midlene var satt av til ny sakprosa og 1 prosent var satt av til oversatt litteratur.

Statens kunstnerstipend bevilges av Stortinget og forvaltes av utvalget for Statens kunstnerstipend, med Kulturdirektoratet som sekretariat. Stipendene kan blant annet søkes av faglitterære forfattere og oversettere. Stipendene er ment å støtte forfattere av sakprosa-tekster, enten det gjelder bokprosjekter, essays, dokumentarer eller annen formidlende litteratur. Slike stipender er kulturpolitisk begrunnet og administreres ikke av NFFO, men NFFO oppnevner medlemmer til stipendkomiteen for faglitterære forfattere og oversettere som innstiller på stipend innen sitt fagfelt. NFFO fungerer også som sekretariat for denne komiteen. Eksempler på relevante stipender for sakprosaforfattere er;

1. Arbeidsstipend – Gir forfattere økonomisk støtte over en periode slik at de kan vie tid til å jobbe med et sakprosa-prosjekt.
2. Diversestipend – Kan dekke spesifikke kostnader i forbindelse med utviklingen av sakprosa-prosjekter, som research eller reiseutgifter.
3. Stipend for etablerte kunstnere – Støtte for etablerte forfattere som har en dokumentert produksjon av høy kvalitet.
4. Prosjektstøtte til litteratur – En ordning der sakprosa-prosjekter kan få midler til å utvikle spesifikke prosjekter.

Statens kunstnerstipend kommer som et tillegg til stipendene som deles ut fra NFFO og som er knyttet til bruk av faglitteratur.

Utover virkemidlene omtalt over og som sammen utgjør det vi kan omtale som norsk «bokpolitikk», vil **politikkutviklingen** eksempelvis innen opplæring, forskning og høyere utdanning få betydning for bruk og innhold i lærebokmaterieell, norsk som opplærings- og fagspråk, rettigheter som vitenskapelig ansatte, forholdet mellom formidling og forskning mv.

3 Hva vil forme norsk faglitteratur framover?

Faglitteratur er et uttrykk for menneskets behov for å samle, systematisere og dele kunnskap. Faglitteraturen har utviklet seg i takt med teknologiske endringer og samfunnsmessige endringer fra antikkens filosofiske og vitenskapelige tekster til dagens digitale plattformer. I dette kapitlet drøfter vi ulike drivkrefter med utgangspunkt i samfunnsområdene politikk og lovreguleringer, økonomi og demografi, sosiokulturelle forhold, teknologisk utvikling og miljø og klima.⁵

Når vi skal analysere hvordan norsk faglitteratur og oversettelse av faglitteratur kan utvikle seg i et langsiktig perspektiv, er det nødvendig å tenke gjennom drivkrefter og rammebetingelser som kan endre både tilbud av og etterspørsel etter fagbøker i årene framover. Vi drøfter noen utviklingstrekk i avsnittene under. Teksten er ment som et oppspill til framtidsfortellingene og ikke uttømmende for alt som påvirker norsk faglitteratur.

3.1 Norsk økonomi

Norsk økonomi har over lang tid vært preget av vekst i offentlige budsjetter som følge av god vekst i skatteinntekter, inklusive petroleumsskatter. Samtidig har lønnsveksten vært sterk, arbeidsledigheten lav og arbeidsinnvandringen høy. Alt i alt har både husholdningene og offentlig sektor hatt større handlingsrom enn i de fleste andre land. Dette er trolig også noe av årsaken til en relativt høy etterspørsel etter bøker og en aktiv bokpolitikk som omtalt tidligere.

Det kan ikke utelukkes at realinntektene til norske husholdninger slutter å vokse, slik vi er vant til. Det kan påvirke etterspørselen etter alle goder, også faglitteratur. Hvilke goder som prioriteres av hvilke husholdninger, vil henge sammen med både inntekt og preferanser. For noen typer faglitteratur kan lavere økonomisk vekst tilsi økt etterspørsel, for andre omvendt.

⁵ Kapitlet samsvarer i stor grad med det bakgrunnsnotatet som ble sendt ut i forkant av arbeidsverkstedene, men teksten er omstrukturert og noe omskrevet med nye data og for å ta høyde for innspill og nyanseringer som kom fram på arbeidsverkstedene.

Det er ventet at utgiftene til helse og omsorgstjenester vil fortsette å stige gitt de store alderskullene som snart nærmer seg pensjonsalder. De siste årene har også uroligheter i verden, som krigen i Ukraina, bidratt til økt prioritering av forsvaret. Samtidig er det også ventet at investeringene på norsk sokkel vil avta.

Tøffere prioriteringer kan få direkte betydning for vederlagsordningene både direkte og indirekte. For eksempel har Regjeringen som mål at alle norske vitenskapelige artikler finansiert av offentlige midler skal være åpent tilgjengelige. Open Access eller åpen tilgang innebærer at allmennheten får tilgang til vitenskapelige publikasjoner uten å betale for det. Hensikten er at forskning som er produsert med offentlige midler, også skal være tilgjengelig for offentligheten. Dette skal igjen blant annet gi økt samarbeid, faglig kvalitet og tilgang for framtiden. Open Access-utgivelser utfordrer imidlertid både opphavsrettigheter og systemet med kollektive vederlag. Årsaken er at åpen tilgang ikke skaper vederlag til enkeltopphaveren, og heller ikke vederlag til kollektive vederlagsordninger som for eksempel de som forvaltes av Kopinor. Når et verk ikke skaper kollektive vederlagsmidler, får dette igjen konsekvenser for opphavers muligheter til å motta stipend og vederlag hos NFFO.

Økonomiske hensyn kan også bli viktigere i skatte- og avgiftspolitikken. Høyre har for eksempel i sitt alternative statsbudsjett lagt fram at de vil innføre merverdiavgift på bøker⁶, som alt annet likt må ventes å få betydning for salg av faglitteratur.

Det er lovpålagt med bibliotek i alle kommuner, men stramme kommunebudsjetter har for eksempel ført til kutt ved flere norske folkebibliotek i 2024.⁷ Tilsvarende utvikling sees også på universitetsbibliotekene.⁸ Svakere kommuneøkonomi kombinert med voksende utgifter på andre områder, kan også tilsi at kommunene vil intensivere søken etter innsparingsmuligheter, for eksempel gjennom mer ensretting av læremidler, økt bruk av KI og redusert kopiering.

3.2 Digitalisering og teknologisk utvikling

Verden har de siste 20 årene opplevd en revolusjonerende utvikling innen informasjon- og kommunikasjonsteknologi (IKT). Bruk av internett og digital teknologi er godt utbredt i Norge. Både i privat, i utdanning og i arbeidslivet har digitale løsninger tatt over for tekstbaserte medier.

Digitalisering kan være en av flere årsaker til et fall i salg av faglitteratur. Figur 3.1 viser antall eksemplarer solgt fordelt på ulike typer faglitteratur, samt den samlede forlagsomsetningen av salget. Data er hentet fra forleggerforeningens bransjestatistikk⁹. For sakprosabøker for allmenntilgjengelig markedet har volumet, som her måles som summen av både norsk og oversatt sakprosa for både barn og voksne, sunket jevnt de siste syv årene. Salget av skolebøker

⁶ [Alternativt-statsbudsjett-2024-Digital-enkelt-1.pdf](#)

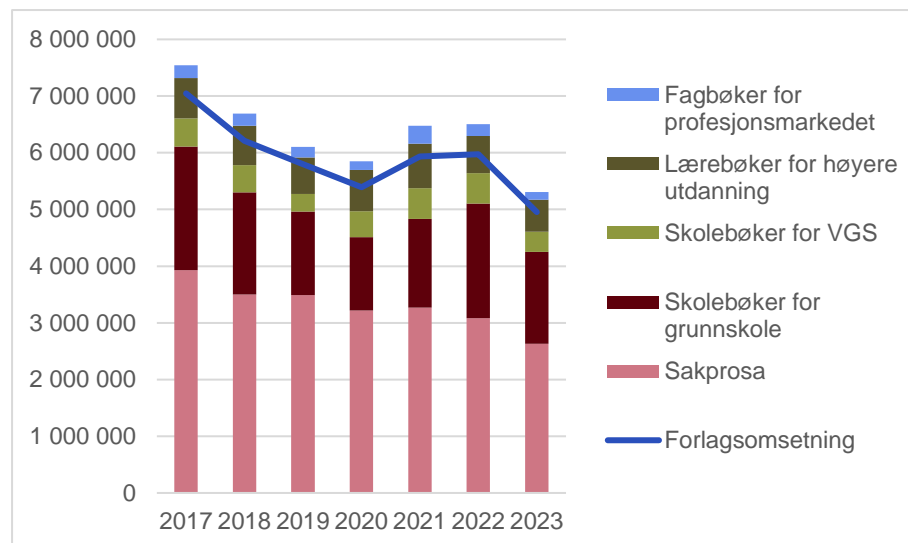
⁷ [Strammere kommuneøkonomi truer norske folkebibliotek](#)

⁸ [Til dere som jobber i UH-sektoren: Skolebibliotekene trenger dere nå!](#)

⁹ Forleggerforeningens bransjestatistikk henter tall fra medlemsforlag, bokklubber og andre aktører i bokmarkedet. Tallene presentert i denne rapporten inneholder kun salgstall og omsetning for medlemsforlag.

for grunnskolen og videregående skole (VGS) varierer mer. I 2023 var salget av skolebøker tilbake på nivået før 2020.

Figur 3.1 Antall solgte eksemplarer etter type og forlagsomsetning i 1000 kroner. Inflasjonsjustert til 2023-kroner.

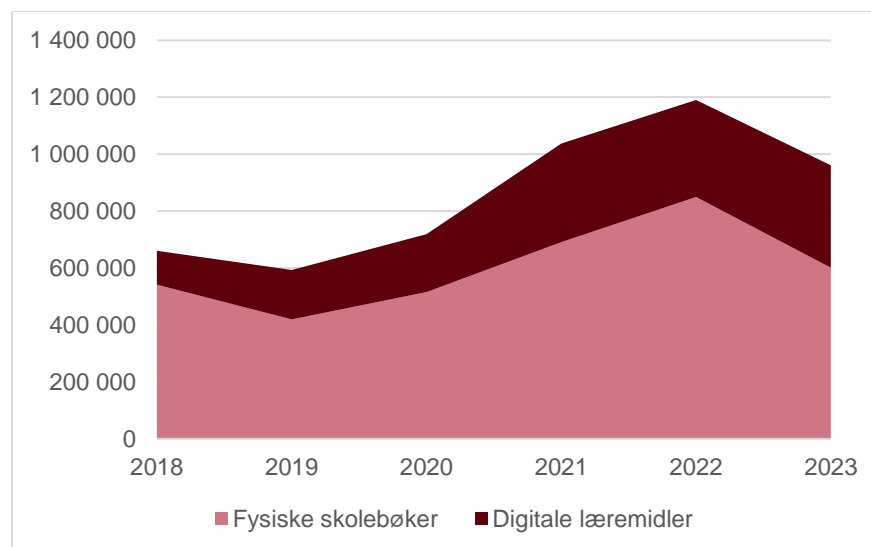

Kilde: Forleggerforeningens bransjestatistikk, 2023

Note: Sakprosa er summen av norsk og oversatt sakprosa for både voksne og barn

Figur 3.2 viser det totale antallet nye læremidler i grunnskolen og videregående skole fordelt på fysiske og digitale formater. I perioden 2019-2022 økte salget av både fysiske og digitale læremidler, men mens det var et kraftig fall i salget av fysiske læremidler i 2023 var salget av digitale læremidler tilnærmet stabilt.

Figur 3.2 Salg av fysiske skolebøker og digitale læremidler for grunnskolen og VGS mellom 2018-2023 i 1000 kroner. Inflasjonsjustert til 2023-kroner.

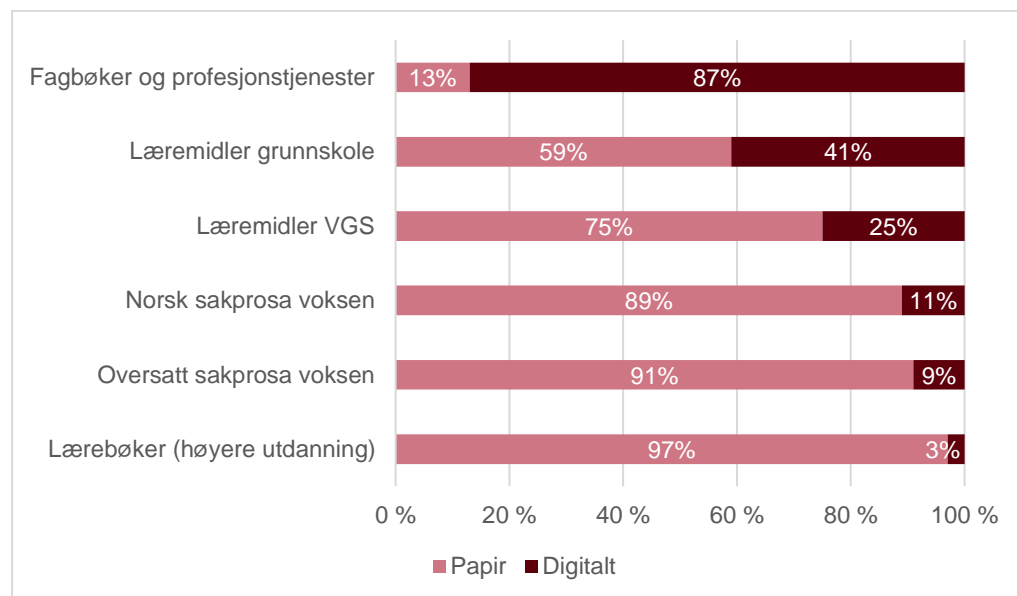
Kilde: Forleggerforeningens bransjestatistikk, 2018-2023

Statistikk fra forleggerforeningen viser at det er nedgang i omsetning av fysiske skolebøker både for videregående og grunnskolen fra 2023 til 2024. Det er økning i omsetning av digitale læremiddel, men det kompenseres ikke fullt ut salgsnedgangen for de fysiske læremidlene. Dersom dette er en

tendens som fortsetter kan dette påvirke hvilke sjangre og forfattere som forlagene vil satse på framover.

Økning av skjerm og digitale lærebøker i skolen og bekymringer knyttet til hvordan dette påvirker spesielt barns læring, er noe som har vært mye diskutert de siste årene. I statsbudsjettet for 2024 fikk kommunene ekstra penger til trykte skolebøker og til skolebibliotekene. Den siste tiden har det blitt satt søkelys på at det i skoleverket trengs både fysiske og digitale lærebøker, og at det ene ikke erstatter det andre.

Figur 3.3 Digital andel etter type faglitteratur i 2023

Kilde: Forleggerforeningens bransjestatistikk, 2023

Note: Datagrunnlaget kan være upresist for lærebøker for høyere utdanning er fordi mange digitale bøker selges av internasjonale aktører

Digitaliseringen har også utfordret den tradisjonelle strukturen med at forlag selger læremiddel til skolene. På videregående har man siden 2007 hatt det digitale læremiddelet Nasjonal digital læringsarena (NDLA). NDLA er et fylkeskommunalt prosjekt som har som mål å tilby kvalitetssikret, fritt tilgjengelige, nettbaserte læremidler i alle fag på videregående. Bakgrunnen for satsingen er at Norge, som medlemsland i organisasjonen for utdanning, vitenskap, kultur og kommunikasjon (Unesco), har forpliktet seg til å satse på åpne læringsressurser. Det er også forsøkt å innføre et lignende opplegg i grunnskolen (Fri Digital Arena, FriDA), men prosjektet ble stanset.

NDLA er en såkalt Open Education Resource (OER) og opererer med Creative Commons (CC)-lisenser¹⁰. Lisensene betales av NDLA, med midler fra fylkeskommunene, og gir en evigvarende bruksrett til et digitalt produsert verk. Det digitale verket er allment tilgjengelig og kan både spres og videreutvikles, gitt at nye verker opererer med samme type lisens som originalverket, altså at det skal være fritt tilgjengelig. Formålet er å bidra med et digitalt fellesgode som skal gi økt samarbeid, kompetansedeling og læring. Åpne læringsressurser som NDLA og FriDA påvirker konkurranseforholdene i primærmarkedet for læremidler, men også inntektene for sekundærbruk negativt.

¹⁰ [What We Do - Creative Commons](#)

Kunstig intelligens har hatt en eksepsjonell rask utvikling de senere årene og både myndigheter, virksomheter og individer har i økende grad blitt oppmerksomme på utfordringer og muligheter som følger med bruk av kunstig intelligente teknologier, ikke minst etter lanseringen av Chat GPT i 2022. I starten av 2020 ble det lansert en nasjonal strategi for kunstig intelligens, og i 2024 en ny nasjonal digitaliseringsstrategi. Sistnevnte har som mål at Norge skal bli verdens mest digitaliserte land.¹¹

For bokbransjen byr allerede kunstig intelligens og hvordan store internasjonale teknologiselskaper forholder seg til opphavsretten på utfordringer, og disse blir trolig bare større framover. Norske og internasjonale bøker har allerede, uten tillatelse, blitt brukt til å trene opp store språkmodeller. Store språkmodeller og KI blir også stadig bedre trent på oversettelse, noe som også vil endre vilkårene for oversettere. Det kan ikke utelukkes at mange utgivere av tekst vil slutte å bruke mennesker som oversettere, og heller redusere menneskelige oversettere til en kvalitetssikrer for å sikre at nivået på de KI-genererte oversettelsene holder et høyt nok nivå. Det er også usikkerhet knyttet til hvordan KI-genererte tekster vil kunne konkurrere med læremidler og lærebøker skrevet av forfattere.

3.3 Politikk og lovreguleringer

Norske forhold og politikk er av stor betydning for NFFO sine medlemmer og samarbeidspartnere. NFFO og dets medlemmer blir påvirket av skatte- og avgiftspolitikken, kulturpolitikken og utdanningspolitikken, under sistnevnte både grunnskole og høyere utdanning. ‘

Vi har allerede omtalt usikkerhet knyttet til at husholdningenes forbruk, offentlige forbruk, mva-politikk, og digitalisering i skolen kan påvirke etterspørselen etter norsk faglitteratur.

Selv om norske forhold trolig er viktigst for norsk faglitteratur, er det som skjer i verden også av betydning. Opprettelsen av en rekke internasjonale organisasjoner og handelsavtaler i etterkrigstiden har resultert i økt internasjonalt samarbeid, handel og flyt av mennesker, varer, tjenester, kapital og kultur på tvers av landegrensene. Norge har tjent godt på globaliseringen, både ved lettere tilgang til internasjonale markeder for norske virksomheter og eksport av norske varer. Samtidig har vi fått bedre og billigere tilgang på en rekke importerte forbruksvarer.

Usikkerheten framover om hvilken retning internasjonalt samarbeid vil ta utover 2020- og 2030 er generelt stor, og enkeltbegivenheter som valget av ny president i USA og utfallet av pågående kriger kan få stor betydning. Vi kan oppleve endringer i både hvilke varer og tjenester som vil bli handlet med på tvers av land, og hvilke land man samhandler og samarbeider med. Dette vil i så fall også kunne påvirke NFFOs medlemmer og samarbeidspartnere. Et annet relevant tema med økende globalisering og fri handel er hvordan dette påvirker norsk faglitteratur, da vi stadig blir bedre i engelsk og gjennom tjenester som Amazon har lett tilgang til å kjøpe fagbøker fra hele verden. Både villigheten til å bruke og relevansen av internasjonal faglitteratur for norske brukere kan endre seg. Det samme kan reglene for handel med litteratur generelt.

¹¹ [Norge skal bli verdens mest digitaliserte land - regjeringen.no](https://www.regjeringen.no)

For NFFO er politikutforming og lovreguleringer knyttet til opphavsrettigheter og KI svært relevant. I EU vil bruken av kunstig intelligens bli regulert av AI Act, som trolig igjen vil påvirke EØS og slik Norge. Eksempel på en lovendring i EU som igjen førte til lovendring i Norge er *EUs direktiv om kollektiv rettighetsforvaltning* (2014), og stortingets vedtak av *Lov om kollektiv forvaltning av opphavsrett* (2021). Under årsmøtet 2023 vedtok NFFO å endre retningslinjer for forvaltning og fordeling av vederlagsmidler som var i tråd med lovendring i lov om kollektiv forvaltning av opphavsrett. Dette vedtaket har innebåret at NFFO har fått en ordning med individuelle vederlagsmidler til rettighetshavere. Ordningen skal sikre at den som har skrevet en faglitterær tekst som man har opphavsrett til, skal få penger når andre bruker åndsverket.¹²

3.4 Sosiokulturelle forhold

Sosiokulturelle forhold dreier seg om betydningen av normer, vaner og konvensjoner. Familiebakgrunn og sosioøkonomiske forhold forklarer allerede i dag en betydelig del av variasjonen i individers utdanningslengde, karriere, fritidsinteresser og kulturbruk.

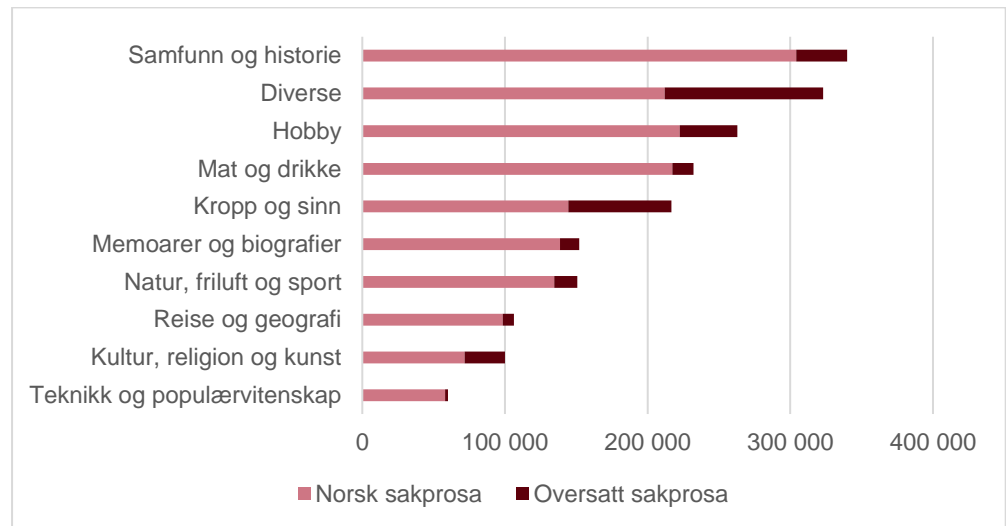
Helt siden andre verdenskrig har det å sikre små sosiale, kulturelle og økonomiske forskjeller preget politikk og tankegang i Norge. I Norge ble det blant annet lovfestet i 1947 at alle kommuner skal ha et folkebibliotek. Prinsippet om gratis bruk av biblioteket og fri lånerett ble også bekreftet i lovendringen i 1985. NFFO, som ble stiftet i 1978, har en kollektiv profil på sine stipendordninger. Den samlede potten fra de kollektive vederlagene som kommer inn til NFFO tildeles faglitterære forfattere og oversettere gjennom stipender og vederlag.

Over flere tiår har det like fullt vært en gradvis utvikling mot et mer individualistisk samfunn, både i Norge og i Vesten generelt. Denne tendensen kan ha mange årsaker, som for eksempel økt søkelys på personlig frihet og selvrealisering, samt endringer i arbeidslivet. Med framvekst av digital økonomi, fjernarbeid og frilanskultur kan flere bevege seg vekk fra kollektive arbeidskulturer, som fagforeninger til mer uavhengige og individuelle arbeidsforhold. Tendensen kan påvirke oppslutningen om kollektive innretninger som NFFOs vederlagsordninger og rettighetsarbeid, samt interessen for å være med i en organisasjon som NFFO.

Individualisme kan også få betydning for hva vi leser. Målt i antall solgte sakprosa-bøker ble det solgt flest bøker som handlet om samfunn og historie i 2023 jf. Figur 3.4. På toppselgerlistene i dag finner vi flere fagbøker som omhandler temaer som trening, kosthold, matlaging og syng. Fortsatt individualisering kan tilsi oppblomstring av stadig flere subkulturelle grupper, med behov og etterspørsel etter ny faglitteratur på stadig nye områder, noe som i seg selv vil være en etterspørselsdriver for faglitteratur generelt. Videre vil også tidsbegrensninger kunne påvirke hvordan vi konsumerer faglitteratur. Med økt levestandard har antall timer fritid økt, men det har også mulighetene. Tiden vår skal benyttes på en rekke ting, der vi vet at teknologi og sosiale medier kan være en tidstyv. Det er usikkert hvordan lesing av faglitteratur vil nå opp i konkurransen om vår fritid framover.

¹² [Slik blir stipend- og vederlagshøsten i NFFO - Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening.](#)

Figur 3.4 Antall solgte sakprosabøker etter type i 2023

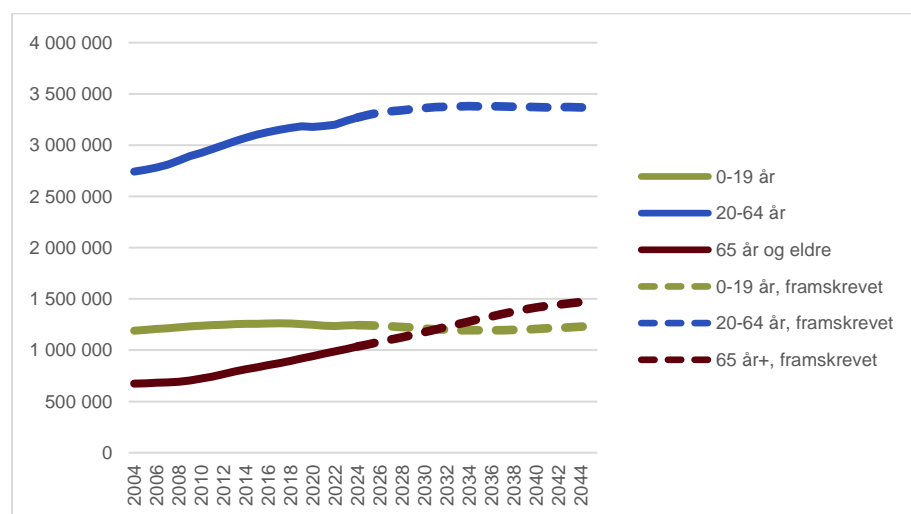
Kilde: Forleggerforeningens bransjestatistikk, 2023

3.5 Demografi og bosetting

Den norske befolknings sammensetningen er i kontinuerlig endring, noe som kan påvirke både etterspørselen etter og tilbudet av faglitteratur. Det er godt kjent at befolkningen eldes som følge av økt levealder og fallende fødselsrater. Sett bort fra at antallet eldre øker, gjør stadige endringer i innvandringene til Norge at den demografiske utviklingen likevel er langt mer usikker enn tidligere. Etter flere år med høy arbeidsinnvandring, har arbeidsinnvandringen de siste årene falt. Innvandring av flyktninger varierer mye, både som følge av konflikter i verden og grunnet både Norges og Europas flyktningpolitikk. Dette vil igjen kunne påvirke hvilken faglitteratur som etterspørres i Norge.

Uten nettoinnvandring, vil et flertall av Norges kommuner få redusert folketall de kommende årene. Innvandring vil over tid også være nødvendig for å opprettholde folketallet i landet som helhet.

Figur 3.5 Folketall fordelt på aldersgrupper. Faktisk dekker 2004-2024 og framskrevet dekker 2024-2044 basert på SSB hovedalternativ (MMM)

Kilde: SSB Befolkningsdata og befolkningsframskrivinger

Med en aldrende befolkning og lavt fødselstall vet vi at skoler må legges ned og eldreomsorg må prioriteres. I og med at lærebøker er en stor og viktig del av faglitteraturen, kan en framtid med lavere fødselstall tyde på at det vil bli behov for færre lærebøker.

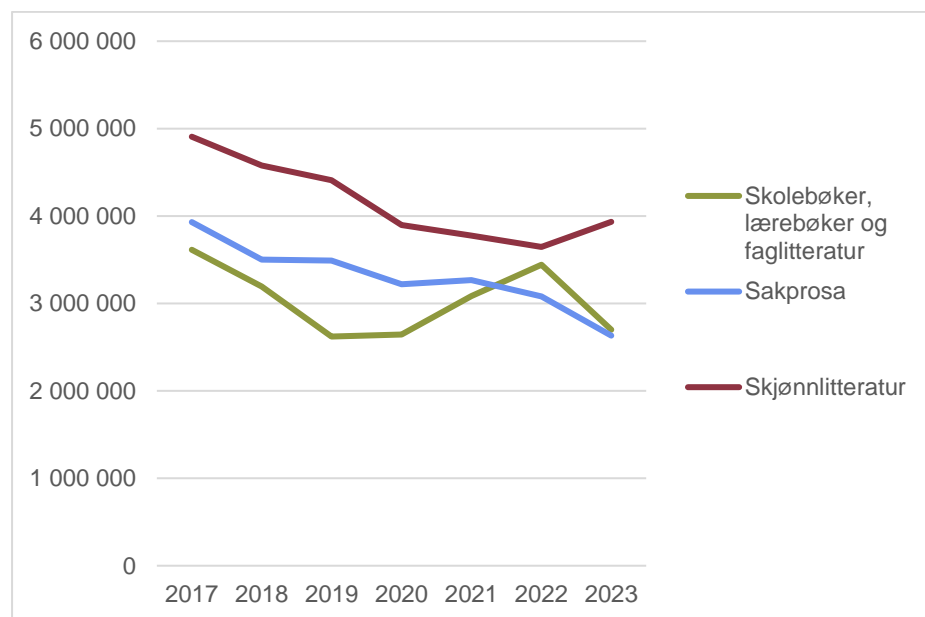
I tillegg til lavere fødselstall har barn og ungdom fått endrede lesevaner og dårligere leseferdigheter. Dersom dette fortsetter, vil det igjen kunne bety endret og/eller lavere etterspørsel etter faglitteratur. Dette vil i så fall ikke bare gjelde for lærebøker, men også annen litteratur.

På en annen side viser en fersk internasjonale undersøkelse, PIACC som ofte omtales som PISA for voksne, at voksne nordmenn er blant de fem beste av 31 land i lesing, tallforståelse og problemløsning.¹³

Det kan også tenkes at eldre innbyggere har andre preferanser for det å utarbeide og å lese faglitteratur enn da de var yngre. Også mediebruken kan endre seg, slik nye formater knyttet til lydbøker har tatt av innenfor skjønnlitteratur.

Figur 3.6 supplerer figur 3.1 og viser utviklingen i salget av skolebøker, lærebøker og fagbøker til profesjonsmarkedet, sammenlignet med sakprosa og skjønnlitteratur. Figuren illustrerer at salget av skjønnlitteratur også har fulgt en nedadgående trend. Vi tolker dette som at det ikke kun er digitalisering i skolen som har betydning for salg av bøker. Samtidig viser et oppsving i 2023 at denne trenden varierer og både kan snu eller stabilisere seg rundt dagens nivå.

Figur 3.6 Antall solgte eksemplarer etter kategori

Kilde: Forleggerforeningens bransjestatistikk, 2023

Note: Kategoriene for sakprosa og skjønnlitteratur er summen av henholdsvis norsk og oversatt sakprosa og skjønnlitteratur for både voksne og barn

Det er ikke bare sammensetningen av den norske befolkningen som er i endring, men også hvor folk bor. Årsakene til dette er knyttet til tilbudet av arbeidsplasser, utdanning og kulturaktiviteter, samt befolkningens livstilspreferanser. Høyt utdannet arbeidskraft søker seg til storbyens tilbud, og

¹³ [Voksne nordmenn i toppsjiktet i lese- og tallforståelse - regjeringen.no](https://www.regjeringen.no)

kompetansekrevende virksomheter må følge etter. Det kan ikke utelukkes en langt mer geografisk skjevfordelt befolkning i årene framover. Hvilken faglitteratur som er relevant for hvem kan dermed også endres. Mennesker snakker sammen og påvirker hverandre, også om interessant litteratur.

3.6 Miljø og klima

Det er bredt anerkjent at klimaet er i endring og at endringene er menneskeskapte. Klimaendringene er ikke noe som skjer der framme, men klimaet endres nå. Norge har ambisjoner om å bli et lavutslippssamfunn innen 2050, og har som mål å redusere utslipp med minst 50 prosent innen 2030, sammenliknet med 1990.

Innen miljø og klima er det tre viktig drivkrefter; politikk for å dempe klimautslipp (globalt og i Norge), tilpasninger til et varmere klima, samt å unngå videre nedbygging av natur. Selv om dette er svært viktige samfunnsmessige endringer, er det ikke opplagt at verken rammebetingelsene for faglitteratur eller etterspørselen etter faglitteratur vil bli særlig påvirket. Hva faglitteraturen vil drøfte og være opptatt av, kan imidlertid påvirkes av disse tre drivkreftene.

4 Valgte drivkrefter i scenarioene

I forrige kapittel gjorde vi rede for sentrale drivkrefter som kan forme norsk faglitteratur framover.

Drivkreftene ble diskutert og nyansert på arbeidsverkedene. I dette kapitlet gjør vi nærmere rede for de drivkreftene som ble vurdert som både av stor betydning og med usikkert utfall. Det er disse som spilles ut i scenariofortellingene.

Deltagerne på arbeidsverkstedet ble oppfordret til å peke ut et fåtall drivkrefter som (i) er relevante for forfattere og oversettere av faglitteratur og (ii) hvis utfall er grunnleggende usikre. Det er kombinasjonen av (i) og (ii) som gir grunnlag for at det kan utvikles flere og ulike scenariofortellinger for faglitteratur. Relevante drivkrefter med relativt sikkert utfall vil påvirke oss i samme retning uansett framtid, og vil derfor være til stede i alle scenarier.

Utgangspunktet for drøftingen er alle viktige drivkrefter som påvirker forfattere og oversettere av faglitteratur. De mange samvirkende drivkreftene som ble drøftet er oppsummert i tabell 4.1. Noen av drivkreftene berører hele det norske samfunnet. Andre er mer spesifikt rettet mot faglitteraturen.

Deltagerne på arbeidsverkstedet var særlig opptatt av digitalisering herunder utviklingen innen kunstig intelligens, omfang og innretning på vederlagsordningene, økonomien i forlagsbransjen, barns leseferdigheter og bruken av fysiske læremidler. Geopolitisk uro, økonomisk ulikhet, aldring og sentralisering ble drøftet i noe grad. Det norske samfunnets evne til å redusere utslipp av klimagasser og tilpasse seg klimaendringer ble drøftet som viktig for samfunnsutviklingen, men av mindre betydning for fagbokforfattere direkte.

Flere av deltagerne på arbeidsverkstedet uttalte at de opplevde det som krevende å skille mellom de ulike usikkerhetene da «alt henger sammen med alt» eller at drivkreftene i seg selv ikke er så usikre (eksempelvis i tilfelle med kunstig intelligens), men at det er usikkert hvordan dette vil påvirke fagbokforfattere. Uttalelsene reflekterer etter vår vurdering en realitet, som også understreker hvorfor det er nyttig å forøke å rendyrke en og en samfunnsmessig drivkraft. Et område hvor dette ble særlig tydelig, var diskusjon av politiske drivkrefter. Dette er naturlig ettersom bokmarkedet er såpass regulert. Deltagerne var opptatt av innretningen på vederlagsordningene, kulturpolitikk, forskningspolitikk og skolepolitikk. I dette scenarioprojektet har vi vært opptatt av å unngå å diskutere partipolitikk i seg selv, men heller hvilke drivkrefter som kan tenkes å bevege politikktutviklingen.

Vi ønsker heller å løfte fram sosiokulturelle og økonomiske endringer i samfunnet som kan tenkes å påvirke utfallet av politiske valg i årene framover. Implisitt bygger dette på en forutsetning om at politiske beslutninger som ikke er i tråd med det befolkningen vil, reverseres eller motvirkes på andre måter. Når vi skriver om endringer i befolkningens preferanser eller ønsker, mener vi ikke at alle innbyggere endres i takt, eller at de mener det samme eller har samme verdsett. Men at sammensetningen av befolkningens tankesett, preferanser og adferd endres. Endringer i befolkningen skal altså forstås som endringer i gjennomsnittsinbyggeren.

Tabell 4.1 Drivkrefter og temaer som ble drøftet på arbeidsverkstedet

Samfunns-område	I samfunnet generelt	Faglitteratur og oversettelse
Politikk og lov-endringer	<ul style="list-style-type: none"> • Grad av globalisering (eks. frihandelsavtaler og bruk av engelsk) • Grad av polarisering, press mot ytringsfriheten og demokratiet inkl. omfang av falske nyheter • Norges forhold til resten av Europa og verden 	<ul style="list-style-type: none"> • Innretning på kulturpolitikken, skolepolitikken, forskning og høyere utdanningspolitikken • Særlig digitalisering av læremidler • Opphavsrettigheter • EU reguleringer
Økonomi	<ul style="list-style-type: none"> • Off. budsjetter som gir grunnlag for tøffere prioriteringer • Økonomisk ulikhet 	<ul style="list-style-type: none"> • Størrelsen på kopivederlag • Skatte – og avgiftspolitik • Bevilgning til fysiske lærebøker • Vilje til å prioritere sakprosa i off. kulturpolitikk • Publikums preferanser for å bruke tid og penger på faglitteratur
Demografi	<ul style="list-style-type: none"> • Alderssammensetningen (og økte off. utgifter) • Befolkningssammensetningen (eks. som følge av innvandring) • Bosettingsmønstre (eks. sentralisering) 	<ul style="list-style-type: none"> • Endringer i preferanser for ulike kulturuttrykk • Leseferdigheter • Lesepreferanser
Sosio-kulturelle forhold	<ul style="list-style-type: none"> • Oppslutning om kollektive løsninger • Tillit til hverandre og myndighetene • Opplevelsen av en felles kultur, subkulturer og segregering 	<ul style="list-style-type: none"> • Oppslutning om formelle og uformelle avtaler og kollektive virkemidler • Meg og mitt eller fellesskapet
Teknologi	<ul style="list-style-type: none"> • Kunstig intelligens inntreden • Bruk og tilgang på store datamengder (gir makt til få globale aktører og algoritmene som brukes) • Endringer i distribusjonsleddene (som følge av lavere distribusjons og transaksjonskostnader) • Disruptive løsninger som endrer «alt» 	<ul style="list-style-type: none"> • Nye forretningsmodeller og betalingsløsninger • Behov for tilpasninger i lovverk og rettigheter • Digitalisering i skolen • Leseferdigheter
Miljø og klima	<ul style="list-style-type: none"> • Tilpasninger til endringer i klimaet • Økte kostnader ved utslipp eks. økte transportkostnader 	<ul style="list-style-type: none"> • Kan få betydning for innfasing av ny teknologi og KI pga. høyt strømforbruk

Kilde: Samfunnsøkonomisk Analyse

I etterkant av arbeidsverksted 1 analyserte vi notatene fra plenumssamlinger og gruppediskusjoner for å formulere de to drivkreftene som framsto som særlig relevante og mest usikre. I arbeidet med å definere disse drivkreftene la vi vekt på at de valgte drivkreftene skulle være logisk uavhengige av hverandre, slik at ulike utfall gir opphav til fire ulike framtider.

Det ble tidlig klart at forlagsøkonomien og de kollektive ordningene betyr svært mye for oversettere og fagbokforfattere. Det er også klart at den økonomiske usikkerheten for Norge som samfunn er stor i årene framover. Det siste følger av at investeringene i petroleumssektoren nødvendigvis vil falle både av økonomiske og miljøpolitiske grunner. Gradvis vil trolig også oljeinntektene til

stat og samfunn gå ned som følge av lavere olje- og gassalg, og kanskje også lavere priser. Samtidig er det en økende usikkerhet om hvilke inntektsmuligheter som ligger i andre næringer. Usikkerheten om framtidig inntektsutvikling vil trolig prege langt flere sektorer i samfunnet enn tidligere. Deltagerne var opptatt av hvordan dette vil påvirke betalingsviljen for faglitteratur og oversettertjenester og den norske samfunnsmodellen som er preget av relativ høy grad av tillit og oppslutning om fellesskapsløsninger.

Videre pekte deltakerne på arbeidsverkstedet spesielt på informasjons-teknologi og KI som kilde til usikkerhet om både hvordan fagbøker vil bli skrevet, formidlet og hvordan distribusjons- og betalingssystemer vil utformes. Diskusjonene anskueliggjorde at det ikke nødvendigvis var usikkerhet knyttet til forfatternes og lesernes evne til å utvikle og ta nye digitale løsninger og KI i bruk, men hvordan slike endringer vil bli møtt – fra det offentlige og fra befolkningen mer generelt.

Vi tolket dette som en usikkerhet om hvorvidt det er mulig og ønskelig å utvikle kollektive løsninger på teknologiske og regulatoriske utfordringer som kommer, eller om det blir opp til hver enkelt å møte disse på et individuelt plan.

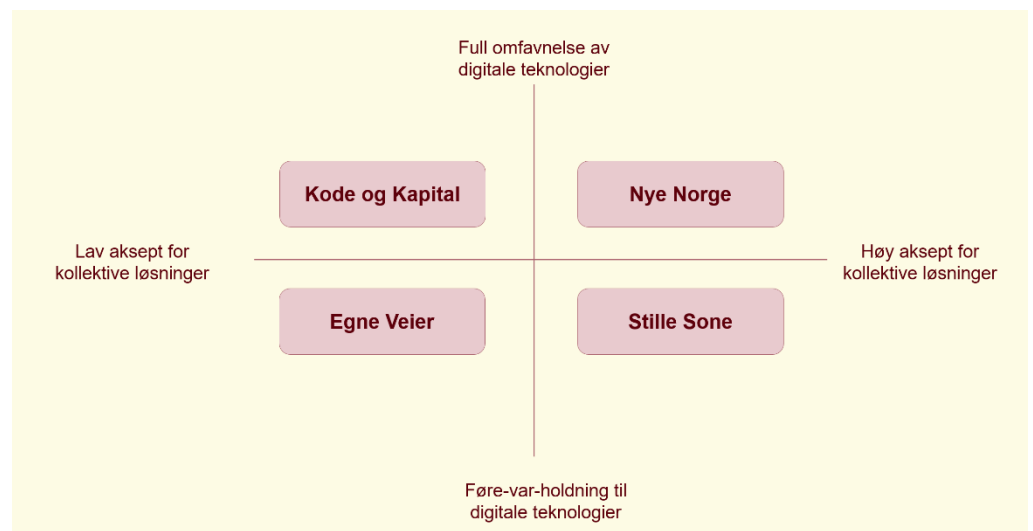
Basert på diskusjonen over, utkrystalliserte det seg to ulike overordnede relevante drivkrefter med usikkert utfall i en 20-års periode. De to drivkreftene ble formulert som:

- Storsamfunnets aksept for å løse utfordringer gjennom kollektive løsninger
- Storsamfunnets føre-var-holdning til raskt å ta i bruk digitale teknologier der det er mulig

Under omtaler vi kort hva som kan ligge i to mulige utfallsrom for disse to endringskreftene. I neste kapittel presenteres fire scenariorfortellinger basert på ulike utfall basert på en kombinasjon av drivkreftene.

Kapittel 5 inneholder fire fortellinger som spiller ut de ulike mulige kombinasjonene av de to utvalgte drivkreftene «tilnærming til digitalisering» og «aksept for kollektive løsninger», jamfør figur 4.1 (nedenfor). De fire fortellingene har fått navnene *Kode og Kapital*, *Nye Norge*, *Egne Veier* og *Stille Sone*. I neste avsnitt omtaler vi kort hva som kan ligge i høyt og lavt utfallsrom for de to endringskreftene.

Figur 4.1 Scenariokryst

4.1 Aksept for kollektive løsninger

Det norske samfunnet har vært preget av en sterk tro på kollektive løsninger og sosial utjevning, forankret i etterkrigstidens sosialdemokratiske tankegang. Modellen med kollektive lønnsforhandlinger, skatte- og avgiftspolitikker samt offentlig finansierte tjenester har bidratt til små økonomiske forskjeller og høy tillit til samfunnsinstitusjoner.

Endringer i befolkningens verdier og økonomiske realiteter kan utfordre denne aksepten. Økt fokus på individuell frihet, selvrealisering og forbruk kan føre til redusert støtte for omfordeling og verdien av fellesskapsløsninger. Framtidige samfunnsmessige endringer vil avgjøre om kollektive løsninger fortsatt står sterkt, eller om individualisering og økonomiske interesser vil svekke oppslutningen.

I et scenario med fortsatt høy aksept for fellesskapsløsninger vil trepartssamarbeidet bestå, og skattepolitikken fortsatt spille en sentral rolle i å opprettholde små lønnsforskjeller og finansiere fellesgoder. I et slikt scenario legger vi til grunn at staten vil fortsette å føre en aktiv bokpolitikk selv om innretningen på de enkelte virkemidler og ordninger kan være forskjellig fra i dag. Vi legger også til grunn at det innad blant fagbokforfattere og oversettere er stor oppslutning om kollektive ordninger.

I en framtid med redusert aksept for kollektive løsninger forventer vi at enkeltpersoner i betydelig større grad vil være ansvarlige for egne valg. Individuelle og markedsbaserte løsninger vil få økt spillerom. Vi antar at det kan være mer konkurranseutsetting og private tilbydere av offentlige tjenester og aksept for forskjeller mellom folk. Fagbokforfattere og lesere vil også i større grad vektlegge individuelle hensyn i sine valg. Mennesker vil fortsatt søke fellesskap, men primært blant likesinnede eller grupper de ønsker å identifisere seg med.

4.2 Føre var holdning til digitale teknologier

Denne drivkraften fanger opp usikkerhet knyttet til bruk av informasjonsteknologi. Selv om digitalisering på ingen måte lenger er noen ny teknologi, skjer utviklingen av digitale løsninger fortsatt i et meget høyt tempo. Etter en periode med stor oppmerksomhet om hvordan ny teknologi kan automatisere manuelle handlinger er det nå mye mer en diskusjon om hvordan kunstig intelligens vil legge til rette for analyse av enorme datamengder. I starten av 2025 ble det lansert en ny kinesisk språkmodell som rystet det amerikanske aksjemarkedet, som få om noen hadde forutsett. Utviklingen går så raskt at det er vanskelig å se for seg hvilken teknologi som vil dominere om 15-20 år.

Usikkerheten handler både om hvilken teknologi som utvikles og i hvilken grad den tas i bruk av befolkningen. Det er sterke insentiver for å ta i bruk teknologi som kan spare enkeltmennesker, virksomheter og offentlig sektor for tid eller penger. Samtidig er det flere og flere som ser med bekymring på den teknologiske utviklingen. Bekymringen kan for eksempel handle om frykt for hvordan teknologibruken påvirker menneskets kognitive ferdigheter og mentale helse, eller hvordan den utfordrer personvern, ytringsfrihet og demokrati.

Vi vil i scenarioene spille ut to mulige utfallsrom for hvordan samfunnet møter de teknologiske mulighetene. Langs den ene akse antas at storsamfunnet legger til rette for at all teknologi som utvikles tas raskt i bruk. Utfallet kan arte seg gjennom utstrakt bruk av digitale løsninger på alle politikkområder, eksempelvis i helsesektoren, utdanningssystemet og offentlig forvaltning. Langs den andre akse er det krefter som gjør at storsamfunnet ikke tar i bruk den teknologien som til enhver tid måtte være tilgjengelig, alternativt at den blir meget forsinket innfaset i samfunnet.

4.3 Drivkrefter som utspiller seg i alle scenarioene

Vi legger til grunn at befolkningstall vil være relativt stabile, men at aldringen vil fortsette. Dette tilsier en forsiktig nedgang i antall barn i barneskolealder og en vekst i behovet for sysselsatte innen helse og omsorg framover. jf. SSB mellomscenario Figur 3.5. Det vil naturlig nok også være mulig at befolkningen vokser raskere eller saktere enn ventet, for eksempel som følge av endringer i flyktningestrømmer. Denne usikkerheten er til stede i alle scenarier, men diskuteres ikke nærmere.

Vi legger videre til grunn at klimaet vil endres i retning av at Norge jevnt og trutt blir varmere, våtere og villere. Klimaendringene i seg selv tilsier en forsiktig økning i etterspørsel etter fagarbeidere og ingeniører innen bygg og anlegg, miljø og teknologifag. Det at vi holder klimaendringene fast i scenarioene innebærer at tilpasninger i konsumet eller utvikling av ny teknologi i scenarioene innenfor de neste 15-20 år vil ha liten effekt på klimaet på kort sikt. Effekten kan selvsagt bli stor på lang sikt, særlig om befolkningen i andre land også endrer sine preferanser.

5 Scenariofortellinger

Dette kapitlet inneholder fire scenariofortellinger som er ment å illustrere forhold som kjennetegner faglitteraturen i Norge i 2045. Fortellingene starter med en kortfattet beskrivelse av det norske samfunnet og faglitteraturen i 2045, før vi gjør rede for utviklingstrekk og begivenheter som har preget utviklingen fra i dag og fram mot 2045.

Det er viktig å understreke at formålet med scenariofortellingene ikke er å representere en ønsket eller ideell tilstand, men å beskrive ulike framtidene som står i et interessant forhold til hverandre. At scenarioene er interessante, betyr ikke at de trenger å være de mest sannsynlige utfallene av drivkreftene som former samfunnet, men de synliggjør mulige utfall av drivkreftene som er valgt.

Scenariofortellingene fanger ikke opp alle sider ved norsk faglitteratur i et gitt scenario, men legger vekt på særtrekk for å anskueliggjøre forskjeller mellom scenarioene. I tillegg illustrerer scenarioene et poeng om at ingen scenarioer er ment å representere et drømmescenario eller dommedagsscenario. Alle framtidene vil inneha noen aspekter som oppleves som heldige, og andre som oppleves som mindre heldig. Slik vil de synliggjøre drivkrefter som leserne bør være særlig oppmerksomme på når politikk eller strategier skal utvikles.

Scenarioene er ment å danne en opptakt til videre diskusjoner om hvordan norsk faglitteratur kan utvikle seg framover, særlig sett i lys av tilnærming til digitale teknologier og oppslutning om kollektive løsninger, som disse scenarioene bygger på.

5.1 Kode og Kapital

Kode og Kapital er fortellingen om et Norge der det er *lav aksept for kollektive ordninger og full omfavelse av digitale teknologier*. Folk er opptatt av næringsutvikling og nyskaping, så vel som teknologigründere og etablerte selskaper som utvikler teknologi. Nye produkter har gode vekstvilkår i Norge. Det finnes et hav av ulike teknologiløsninger, men det er de få, store selskapene som lykkes best med å selge sine teknologiprodukter.

Helsevesenet, skolen og høyere utdanning er i stor grad konkurranseutsatt. Det vil si at private aktører kan tilby godkjente løsninger som kjøpes inn av stat og kommune. Tanken er at dette gir effektive løsninger i tråd med befolkningens ulike ønsker.

I Norge er det markedskreftene som styrer det meste. De fleste tar sine valg ut fra hva som tjener dem og deres egne, og gevinsten er stor for de som lykkes. Digitale transaksjoner, inklusive kryptovalutaer, dominerer økonomien. Internasjonale selskaper har stor økonomisk og politisk innflytelse i landet.

Samtidig er det mange som opplever mye usikkerhet i hverdagen, herunder frykt for datakriminalitet, ulikhet i utdanningsmuligheter, økonomi og sosialt utenforskap. Mange mener de store forskjellene utgjør en trussel mot demokratiet.

Kultursektoren bevilges lite midler fra det offentlige. Det er også jevnt over lite interesse for kulturelle uttrykk. De fleste mener at kulturtilbud som ikke klarer seg i markedet, heller ikke bør få offentlig støtte. Det er bedre å satse på store stjerner som lykkes, og som stadig dukker opp. Skal noen støttes, skal det være for at vedkommende skal nå bedre ut internasjonalt. Mye av det som skapes, blir laget ved hjelp av kunstig intelligens, og mye av det folk bruker av kultur er internasjonalt og kan nås digitalt.

Litteratur, og særlig faglitteratur, er i stor grad preget av mulighetene for å kombinere lyd, bilder og video med det skrevne ord. Markedet for faglitteratur er også preget av stor konkurranse, både i Norge og fra det internasjonale markedet.

Tekstboks 5.1 Utdrag fra det populære nettmagasinet *Kode og Kapital*

Vi kan i år igjen presentere listen over de ti rikeste tech-gründerne i Norge i 2044. Øverst troner Zacharias Jensen for femte år på rad. Jensen driver selskapet TechnoCare som produserer den populære helseroboten CareFriend. Roboten er en veletablert del av mange eldres hverdag, og hjelper folk med å kunne bo hjemme så lenge som mulig. De siste fem årene har roboten slått gjennom internasjonalt, og på det amerikanske og europeiske markedet har TechnoCare nå en større markedsandel enn den japanske helseboten som tok verden med storm i 2035. Jensen sier selv at «... *dette har gått over all forventning. Jeg er stolt over at en så stor del av verdens eldre får glede av helseboten vår.*»

Årets kanskje mest spennende kandidat er nykommeren Jasmin Riise, som har sust opp på en fjerdeplass. Riise slo gjennom tidlig i 2044 med sin banebrytende teknologi innen kvantekryptering for privatpersoner. Hennes selskap, QShield, har utviklet en krypteringsalgoritme som gjør det mulig for enkeltpersoner å sikre all sin digitale kommunikasjon mot framtidens kraftigste datamaskiner. Etter en eksplosiv lansering i april har teknologien raskt blitt en standard for privat sikkerhet, spesielt blant investorer, næringslivsledere og frilansere som jobber globalt.

Riise har selv omtalt gjennombruddet som «*et vendepunkt for digital autonomi*», og flere analytikere mener at QShield kan være det største norske bidraget til cybersikkerhet siden 2020-tallets oppstartsbølge. Med en vekst på over 600 % siden lanseringen og nye avtaler i både USA og Sørøst-Asia, er det liten tvil om at Riise blir en gründer å følge med på i årene som kommer

Figur 5.1 Eldre person utnytter tilgjengelig teknologi

Bildet er generert av ChatGPT

Forlagene har tilpasset seg den teknologiske utviklingen ved å satse hardt på å utvikle egne digitale litterærtjenester. De er særlig opptatt av å utvikle abonnementsplattformer og distribusjonssystemer. Internasjonale forlag dominerer markedet på disse områdene, men noen få norske forlag lykkes. Mindre forlag som satser smalt inn mot det norske markedet har også et godt fotfeste.

I grunnskolen og videregående skole er det så godt som utelukkende digitale **læremidler**. Det som tidligere ble omtalt som 'bøker' er fraværende. Digitale hjelpemidler er alt fra smarttavler, PC og nett- og lesebrett, til samtaler med avatarer konstruert ved hjelp av kunstig intelligens. Håndskriftvennlige skjermer er enkle å ta i bruk. Teknologien utnyttes blant annet til å tilpasse undervisningen til hver elev, og skape en variert skolehverdag.

Utdanningen er digitalt skreddersydd med KI-drevne læringssystemer og en kombinasjon av fysisk og virtuell undervisning. For å kunne tilpasse undervisningen individuelt til hver elev sitt nivå, er læreverkene svært sammensatte. Både oppgaver, spørsmål og svar genereres fortløpende i de ulike læremidlene. Klasseromsaktiviteter er i første rekke for å oppøve læringskultur og teknikker, samt testing. Undervisningen er også supplert med fysiske utflukter, opplæring i tekniske fag som krever fysisk øvelse, og idrett. Elevene forberedes på en digital verden hvor mye av sysselsettingen er i tech-bedrifter.

For offentlige skoler med stram økonomi er kjøp av læremidler en betydelig kostnad, men nødvendig. Lærerkostnadene er det lettere å gjøre noe med og lærertettheten er lav på de høyeste trinnene. For de mange privatskolene er satsingen på lærere større, delfinansiert med skolepenger. Kombinert med

kostbare læringsmidler, gis det her enda større individuell oppfølging av den enkelte. Noen videregående privatskoler spesialiserte seg på tekniske og håndverksmessige fag, andre innen mer akademiske disipliner. Offentlig skoler er nøyer med å sikre at elevene mestrer grunnleggende ferdigheter alle må ha i et teknologibasert samfunnsniv. Variasjonen i skoler gir et bredere marked med mer variasjon i læremidler, men konkurranse på pris og kvalitet fører til at populære og billige verker vil dominere.

I markedet for lærebøker konkurrerer BigTech-selskaper med forlagene. Særlig EdTech er spesialisert på gode digitale løsninger for skolen. Større norske forlag har opprettet egne EdTech selskaper som evner å konkurrere i læremiddelmarkedet. For fag som matte, naturfag og programmeringsfag, der norsk samfunnskunnskap ikke er avgjørende, leveres læremidlene i hovedsak fra utenlandske techselskaper. Disse blir løpende oversatt av språkmodeller slik at alle funksjoner tilbys på norsk, eller annet ønsket språk. I samfunnsfag og humaniora konkurrerer norske EdTech-selskaper godt, noen også med gjennomslag i andre land etter dyktig innholdsmessig tilpasning.

EdTech-selskapene konkurrerer om å få tak i de beste pedagogene og fagekspertene som kan jobbe sammen med systemutviklere og designere. De fleste selskapene ansetter egne tekstskapere på de viktigste fagene, slik at de kan være med å kontinuerlig utvikle gode produkter til skolen. Siden teknologien utvikler seg i en rasende fart er dette nødvendig for å holde elever og lærer oppdatert med den nyeste og neste kunnskapen.

Faglitteratur for høyere utdanning møter et lignende marked som læremidler for skolen, men er i enda større grad er preget av internasjonal konkurranse. Det meste av faglitteratur eksisterer allerede på engelsk og alle norske studenter behersker engelsk like godt som norsk. For å kunne konkurrere med internasjonal faglitteratur og styrke samarbeid med utenlandske utdanningsinstitusjoner velger også norske akademikere utelukkende å produsere sine verker på engelsk. Faglitteratur for høyere utdanning på norsk eksisterer kun der norsk språk er en integrert del av utdanningen, som litteratur- og språkutdanninger.

Akademikere som skriver for UH-sektoren, har på en side stor frihet når selvpublisering er så tilgjengelig som det er. Kl gjør at utforming og illustrasjoner enkelt kan utføres, selv uten spesialisert kompetanse, og digitale plattformer gjør det slik at forfattere kan gå utenom forlag for å publisere digital faglitteratur. Men selvpublisering er mest etterspurt i små emner og fag.

For fag med stor etterspørsel etter litteratur og læremidler, ønsker mange studenter dynamiske og interaktive læremidler, slik de er vant med fra skolen. På disse feltene er internasjonale aktører, særlig innen EdTech, kommet langt og tilbyr en rekke supplerende undervisningstjenester, som lokker studenter til å betale ekstra. Internasjonale EdTech-selskaper leverer læremidler utformet av utenlandske akademikere og tech-personer, der det er modulbaserte læringsplattformer med alt fra tekst og bilder til video og test-deg-selv-funksjoner. Norske akademikere som ønsker å skrive læremidler kan involvere seg i EdTech bransjen, og når de fram der klarer de også å nå et bredt internasjonalt publikum. Samtidig er konkurransen stor og nåløyet lite.

I tillegg ønsker studentene pensumlitteratur i form av abonnementstjenester der de kan leie tilgang til læremidler et semester. Flere store og internasjonale EdTech-selskaper har imøtekommet dette med å lage plattformer der studenter kan abonnere på enkelte fagmoduler, eller kjøpe seg tilgang på

større deler at det plattformen kan tilby. Tekstskapere og andre bidragsytere får royaltynntekter basert på hvor mange ganger akkurat deres bidrag blir tatt i bruk, målt i antall besøk på en nettside.

I allmenntilmarkedet for sakprosa eksisterer det et marked for fysiske bøker og e-bøker, men publikum er i hovedsak en liten intellektuell elite, som til gjengjeld er ivrige lesere. Markedet for audiovisuell og illustrert sakprosa er langt større. Tilbudet av både lange og korte lydspor med faglitteratur er meget variert, og dekker de fleste emner. **Frilansere** med fortellertalent er godt kjent i samfunnet. Både i media og i samtaler mennesker imellom blir deres produkter mye kommentert.

Frilansere som ønsker å ta del i sakprosamarkedet må i utgangspunktet investere mye i markedsføring for å nå fram. De eneste stipendordningene som finnes, er fra private stiftelser som ønsker å satse på faglitteratur innen sine interesseområder. Forlagenes viktigste bidrag er å stille tekniske løsninger til disposisjon og hjelpe til å fange oppmerksomhet, men forlag tar liten risiko selv. Den økonomiske risikoen for frilansere er stor, og mange avvikler etter en periode med minimal inntekt.

For mange blir det å kunne leve av å være forfatter med drømmen. De som lykkes godt, er forfattere som klarer å nå gjennom i det store informasjonsmyldret. Flere arbeider med å lage videoer og interessante poster på sosiale digitale plattformer, parallelt med å lage egne verk. Dette gjelder verker med ulik grad av tekst, bilde, video og lyd, om temaer som historie, bibliografier, matlaging, gjør-det-selv og et utall nisjeområder. Det stiller store krav til kommunikasjonsferdigheter og egen markedsføring for å kunne lykkes.

De som lykkes, har også mulighet til å nå bredere ut til et internasjonalt marked. Utgivere av litteratur er i stor grad internasjonale selskaper, som fungerer som en slags krysning mellom de tidligere forlagene og teknologiutviklere. Disse aktørene bruker kunstig intelligens til å oversette tekst og tale, noe som gjør at man raskt og billig kan nå bredt ut dersom en fagbok faller i smak hos et internasjonalt publikum.

Få mennesker jobber som **oversettere**. Faglitteratur leses i stor grad på engelsk, både i høyere utdanning og i allmenntilmarkedet. Utviklingen i generativ kunstig intelligens har ført til at oversetting av høy kvalitet er automatisert. Det gjør at bøker skrevet på norsk enkelt kan nå ut internasjonalt, og at bøker på andre språk raskt kan tas inn og oversettes til både norsk og engelsk.

I grunnskolen er gode digitale læremidler på norsk avgjørende. Mange av læremidlene utvikles i utlandet og skrives på engelsk. En stor del av oversettingsjobben gjøres ved hjelp av KI, men for å forsikre at språket holder et godt pedagogisk nivå er dette et område der kvalitetssikring av mennesker fortsatt brukes aktivt. Men antallet mennesker som har dette som sin levevei er få.

Finansiering av faglitteraturen

Teknologiske løsninger gjør det enkelt å måle bruk av alle typer rettighetsbeskyttet intellektuelt arbeid, ned til enkeltsider i et læremiddel eller selvstendig verk. Det gir mulighet for at den enkelte forfatter og tekstlige bidragsyter kan få individuelle vederlag for den eksakte bruken av sitt verk.

Da det ble forhandlet om nytt bibliotekvederlag i 2034, ble det gjort store endringer. Vederlagene ble lagt om til individualiserte utbetalinger og beregnes ut fra utlån. For å spare kommuneøkonomien ble krav om folkebibliotek i hver kommune opphevet og innkjøpsordningene avregulert. En rekke bibliotek i mindre kommuner ble borte og i sum ble det mindre bibliotekvederlag. Kopivederlaget forsvant i løpet av 2020-tallet, i takt med at kopiering ble erstattet med skjermbruk.

Veien fram mot 2045

I Norge som i mange andre land var 2020-tallet preget av en økonomisk politikk for å løfte produktiviteten til tidligere høyder. I Norge måtte den økonomiske politikken også ta hensyn til en gradvis svekkelse i oljeprisen fra slutten av 2020-tallet. Lønnsomheten av å investere i nye petroleumsfelt ble i stor grad borte. Omstillingsutfordringer innenfor leverandørnæringene til petroleumssektoren ble store og offentlige inntekter ble svekket. Det vokste fram en sterk erkjennelse hos de fleste om at det var nødvendig å kutte offentlige kostnader, men det var store diskusjoner om hvor vi kunne kutte og hvor vi kunne bli mer effektive.

Teknologi ble pekt på som løsning, men erfaringene fra store offentlig drevne IKT-prosjekter var dårlige. Etter at den nasjonale helseplattformen hadde synliggjort store og langvarige kostnader, var oppslutningen lav om å iverksette lignende store offentlig styrte prosjekter. I stedet valgte myndighetene å satse på deregulering og større privatisering av helsevesenet.

Samtidig førte de mange produktivetsdebattene, bl.a. inspirert av boken «Landet som ble for rikt» av Martin Bech Holte i 2025, til en oppslutning om å kutte i en rekke offentlige velferdsgoder. I stedet ble en økende del av overføringen fra pensjon utland benyttet til å senke skatten på inntekt. Deregulering ble kjernen i politikken som ble drevet utover 2030-tallet, og hovedmotivasjonen var å stimulere til innovasjon i næringer som kunne skape vekst og velstand etter hvert som oljen tok slutt.

Nye private virksomheter dukket opp innenfor mange næringer, men det var særlig innenfor teknologinæringer og finans veksten var tydelig. Det var i byene virksomheten vokste, noe som også stimulerte vekst i uteliv og kommersielt kulturliv. Utover 2030-tallet ble flyttebevegelsene i landet meget ensidig og gikk i retning av de seks største by-regionene. På mindre steder ble rett og slett grunnlaget for alle typer skoler enten borte eller sterkt redusert. For å trosse de befolkningsmessige tyngdelovene, tok mange kommuner i bruk en rekke teknologiske hjelpemidler for å opprettholde undervisning på mindre steder, selv med meget tynn lærerstab.

Med stramme offentlige budsjetter, var kulturlivet et av de første områdene som fikk kjenne på endringene i samfunnet. Fram mot 2030 fikk kulturen tilmålt samme sum hvert år, uten å justere for inflasjon, noe som i realverdi betydde lavere og lavere bevilgninger. Krav om folkebibliotek i hver kommune ble avvirket, og skolebibliotekene forsvant etter hvert som skjermen begynte å dominere alle sider ved undervisningen.

Forfatter- og forlagsforeningene kjempet lenge for å bevare bokloven fra 2024, men mindre oppslutning om organisering i foreninger førte til at de til slutt måtte innse at loven ikke lot seg redde. Da bokloven ble opphevet og fastpris ble avvirket i 2036, kom de ulike strømmetjenestene inn for fullt. Dette ble møtt med store motforestillinger i forfattermiljøene, men debatten engasjerte ikke allmennheten.

Uten fastpris som hinder for å legge e-bøker og lydbøker rett ut på en strømmetjeneste, fikk bokhandlerne stor konkurranse fra abonnementstjenestene idet et verk ble publisert og salget gikk markant ned. Forfattere og forlagene merket også en nedgang i inntekter fra sine verker, da royalty fra strømmetjenestene ikke kunne måle seg med inntekter fra enkeltsalg i bokhandelene.

Språkkrav i akademia ble lagt på hylla i 2030 etter en hardtslående evaluering som pekte på hvor mye dette kostet akademia i form av direkte utgifter og barrierer for rekruttering av internasjonale forskere. For mange markerte dette slutten på norsk som undervisningsspråk på universitetene.

5.2 Nye Norge

Nye Norge er en fortelling om et Norge kjennetegnet ved *høy aksept for kollektive ordninger og full omfavelse av digitale teknologier*. Norge regnes som et av verdens mest digitaliserte land, og dette merkes i offentlig forvaltning så vel som i den private sfæren. *Nye Norge* verner om gode offentlige tilbud både i helsevesenet og fellesskolen, og har et samfunn der det er små forskjeller mellom folk.

Hverdagen preges av effektive digitale fellesløsninger som automatiserer alt fra legebesøk og skolehverdagen, til bruk av bibliotek og offentlige tjenester som NAV og Skatteetaten. Hver og en av oss har mobile enheter, både tradisjonelle smarttelefoner og det offentlig støttede Norgesbrettet, som tillater oss å koble oss til alle offentlige fellesplattformer og til hverandre. Fellesplattformene og Norgesbrettet sikrer nettilgangene fra ytre trusler og har blant annet innstillinger som sensurerer skadelige nettsider for barn og unge.

Fjernarbeid er normen, med virtuelle kontorer og avanserte samarbeidsplattformer drevet av AR/VR-teknologi. I *Nye Norge* er det flere som savner å faktisk møtes fysisk, le høyt sammen, klekke ut nye ideer eller bare det at noen spør hvordan du har det. Andre skulle også ønske seg litt mer frihet til å velge bort teknologiske løsninger i hverdagen.

Mange opplever at kulturopplevelser er viktig for egen trivsel, og staten følger opp med å sikre et mangfold av norske kulturuttrykk med en raus kulturpolitikk. Det stilles imidlertid krav til at offentlig støttet kultur skal være tilgjengelig, nyttig og kostnadseffektivt. Mange kulturuttrykk er derfor digitale for å nå ut til flest mulig, til lavest mulig kostnad. Spesielt populært er for eksempel NRKs virtuelle *FutureScience - forskerskole* for barn og unge.

Fysisk formidling er forbeholdt små lokale uttrykk og få større offentlige arenaer.

Tekstboks 5.3 FutureScience kåret til årets kulturelle tilbud for barn

NRKs virtuelle forskerskole, FutureScience, har blitt kåret til Årets kulturelle tilbud for barn i 2045. Prisen deles ut av Kulturplattform Norge, som hvert år hedrer de mest innovative og inkluderende kulturtilbudene i landet.

FutureScience har på få år revolusjonert hvordan barn lærer om vitenskap og teknologi. Gjennom en kombinasjon av utvidet virkelighet (XR), kunstig intelligens og adaptive læringsmodeller får elever fra hele landet – uansett bosted og bakgrunn – tilgang til toppmoderne forskningsmiljøer. Plattformen lar barn eksperimentere i simulerte laboratorier, samarbeide med digitale forskermentorer og til og med løse reelle forskningsoppgaver i samarbeid med universitetene.

«Vi ser at barna ikke bare lærer mer – de blir ekte deltakere i forskningsprosesser fra ung alder,» sier NRKs programdirektør for kunnskapsinnhold, Ane Larsen. «Med FutureScience har vi skapt en felles arena der nysgjerrighet og vitenskapelig metode står i sentrum.»

Suksessen har også vakt oppsikt internasjonalt, og flere land vurderer nå å innføre lignende løsninger i sine offentlige utdanningssystemer. FutureScience viser hvordan teknologi kan forsterke fellesskap og skape nye muligheter for læring – på tvers av geografiske og sosiale skiller.

En håndfull norske **forlag** er sterke, i stor grad fordi de har hengt med på teknologibølgen. Forlagene er hybrider mellom tradisjonelle forlag og tech-selskaper, og jobber med tradisjonell litteratur i kombinasjon med teknologiske uttrykk. Det gjør de konkurransedyktige med andre internasjonale forlag på enkelte områder. Særlig innen læremidler til grunnskolen og videregående skole har enkelte forlag klart å produsere så gode læremidler at de oversettes og selges utenlands. Dette på tross av stor konkurranse fra den statlig finansierte nasjonale læremiddelplattformen.

Fellesskolen står sterkt i Norge og **læremidlene** er digitale. Hver elev i barneskolen har tilgang på skjerm, inklusive skjermer som digitaliserer håndskrift, og interaktive skjermer er lett tilgjengelig overalt. På ungdomsskolen og videregående skole bruker elevene både tastatur, og trykkfølsomme skjermer. I praktiske fag er det god tilgang på verktøy og utstyr, også verktøy som kan 3D-printes. Elevene møter en verden der digital kompetanse er helt nødvendig, og dette er noe de lærer fra tidlig alder.

Figur 5.2 Den virtuelle lærer

Bildet er generert av ChatGPT

Norsk språk blir ansett som viktig å verne om, og det settes av betydelige midler for å utforme gode felles læreverk på norsk. Det er stor enighet om at dette ikke er mulig uten systematisk støtte, og hovedsatsingen er den statlige finansierte nasjonale læringsplattformen. Kravene til plattformen er at alt som produseres skal være skrevet av et menneske for å sikre kvaliteten og troverdigheten, og at alt skal være offentlig tilgjengelig. Ordningen finansieres via en post på statsbudsjettet, noe som er avgjørende for økonomien i kommunene og fylkeskommunene. Plattformen brukes både i grunnskolen og i videregående opplæring, og leverer digitale læremidler i alle fellesfag. Lærere med gode læremiddelideer blir lånt ut fra skolene for å produsere verkene i samarbeid med teknologiekspertene og visuelle designere.

På enkelte fagområder velger skolene i stedet å investere i forlagsskapt læremidler. Enkelte forlag produserer digitale klasseromsløsninger som kan inkorporere læremidlene fra den åpne nasjonale læringsplattformen. Forlagene ansetter både utviklere med teknologibakgrunn og læremiddelforfattere for å kontinuerlig videreutvikle gode digitale læremidler og læringsplattformer. Gode kompensasjonsordninger gir dem mulighet til å raskt hente inn de beste forfatterne på sitt felt, særlig de forfatterne som ikke ønsker å produsere åpne og tilgjengelige verker. Det gir dem et konkurransefortrinn på enkelte fagområder og innen pedagogikk. Den sterke konkurransen fra den nasjonale læringsplattformen gjør at forlagene satser hardt på disse områdene og lager produkter innen EdTech som også oversettes og eksporteres til utlandet.

Tross det mangfoldige tilbudet av gode læremidler, er det like fullt mange i skolen som ikke trives. Særlig på videregående skole er det vanlig å etterlyse

fysiske lærer. Et vanlig hjertesukk fra elever er: «vi har umiddelbar tilgang til både læremidler og alle slags offentlige institusjoner. Men å få snakket ordentlig med en lærer ansikt-til-ansikt, er så vanskelig. Kan det ikke lages en ordning for det også?»

Faglitteratur for høyere utdanning eksisterer også bare på digitale plattformer. En tjeneste som har vekket stor interesse blant studentene og økt bruken av læremidler, er abonnements-tjenesten for studiepensum. Tjenesten ble utviklet som et samarbeid mellom de største forlagene innen akademisk faglitteratur. Alle de store studieretningene tilbyr sin pensumlitteratur gjennom denne tjenesten, slik at studentene kan abonnere på relevant pensum det semesteret de har behov for læremidlet. Unntaket er det første året et læremiddel blir utgitt, da gjelder fastpris og studentene blir nødt til å kjøpe tilgangen og nedlastingsmulighet. De studentene som blir rammet er sterkt misfornøyde med dette, og krever ekstra studiestøtte dersom deres pensumliste inneholder et nytt læremiddel.

Forfatter- og forleggerforeningene på sin side er meget opptatt av å forsvare denne ordningen for å sikre lønnsomhet av abonnementsordningene. De har også forhandlet fram et eget vederlag basert på bruk av tjenestene. Dette vederlaget ligner mye på det tidligere kopivederlaget. For å bevare formålet om å støtte opp om bredde i ny norsk faglitteratur går også noen av inntektene fra abonnements-tjenesten inn i kollektive ordninger som omfordeles i form av stipender.

Frilansere som skriver sakprosa og faglitteratur for allmenmarkedet har et begrenset marked. Interessen og tiden til å lese litteratur, og faglitteratur spesielt, er utfordret av andre underholdningsarenaer. Dokumentarfilmer og lydbøker konkurrerer godt med sosiale medier om folks oppmerksomhet, men sakprosa har vanskelig for å nå gjennom. Samtidig vinner en del nye og etablerte faglitteraturforfattere fram ved å appellere til folk via sosiale medier. Disse skaper blest om emnet sitt ved å lage engasjerende innhold på sosiale medier, ved siden av at de også gir ut egne verk tilgjengelig på ulike plattformer. Størst blir interessen om de også får oppmerksomhet i offentlige medier, spesielt i det allestedsnærværende NRK.

Staten ser det likefullt som nyttig og viktig å sikre en bredde innen norsk faglitteratur. I en stadig mer digital og internasjonalisert verden, ser staten det som helt nødvendig å støtte faglitteraturen for at den ikke skal bli utkonkurrert av utenlandske aktører. Støtten skjer blant annet gjennom stipendordninger som følger av kollektive vederlagsordninger, som bibliotekvederlaget, og nasjonale stipender forvaltet av faglitteraturrådet (se tekstboks Tekstboks 5.4). Selv om teknologien er slik at lån og digital bruk kan spores tilbake til hver enkelt rettighetshaver, er oppslutningen om kollektive vederlag sterk nok til å sørge for at vederlagene heller deles ut i stipender til både nye og etablerte forfattere.

Innkjøpsordningen, fritak fra merverdiavgift på sluttsalg og fastpris er ordninger som står sterkt i kulturpolitikken for å sikre et godt og bredt marked for både fysisk og digital litteratur.

Språkmodeller gjør en god jobb både med å oversette språk og enkle kulturelle nyanser. **Oversetter** er derfor ikke et eget yrke. Likevel er det behov for personer med språkkompetanse både i utviklingen av spesialtilpassede språkmodeller og for å være kulturkonsulenter og kvalitetssikrere når viktige verker skal oversettes.

Finansiering av faglitteraturen

Oppslutningen om kollektive vederlag står sterkt i 2045. Troen på at markedet hverken sikrer nok bredde eller bevarer norsk litteratur på norsk godt nok, gir god støtte til en omfordelende stipendordning. Både god sporingsteknologi og direktiver fra EU gjør at noe vederlag blir betalt ut til de individuelle rettighetshaverne, men foreningene ble enige om at minst 50 prosent av de årlige vederlagene skulle være kollektive.

En nedgang i antall kopier førte først til en nedgang i kopieringsvederlaget. Etter hvert som digital bruk av fagbøker i skolen og høyere utdanning tok over, ble forlagene, forfatterne og myndighetene enige om å avvikle ordningen. I stedet skulle et tilsvarende beløp deles ut i stipender over statsbudsjettet. Dette stipendet fordeles basert på innvilgede søknader til faglitteraturrådet.

Bibliotekvederlag ble lagt om i 2034 for å treffe bedre på sammensatte medieuttrykk. Etter hvert som de fleste verk kombinerer lyd, bilder, tekst og interaktive elementer, ble midlene forvaltet av den nye Foreningen for fortellende medier (FFM). FFM oppsto i 2032 etter en sammenslutning av de ulike forfatterforeningene, grafiker-, lyd- og dramatikerforeninger og andre som tidligere mottok vederlag. Foreningen deler ut stipender til både digitale og fysiske verker.

Veien fram mot 2045

Årene fram mot 2035 var preget av frykt for utfordringer knyttet til lavere aktivitet i oljesektoren, høye utgifter i offentlig sektor og svekket kronekurs. Det var tydelig at vi trengte skatteinntekter, effektivisering og digitalisering for å kunne «forsvare» dyre velferdstjenester og et sammenpresset lønnsystem.

Mange land i Europa måtte omstille økonomien og USA ble skrekkeksempel på hvordan det ville gå om man ikke sørget for rettferdig omstilling. For Norges del handlet jo omstillingen ikke egentlig om å spare utgifter, for alle visste at Norge hadde oljefondet i ryggen. Utfordringen var snarere å bruke arbeidskraften best mulig og samtidig nå klimamålene vi hadde satt oss.

Det ble satset stort i utdanningssektoren og høyere utdanning for å øke kompetanse. Spesielt viktig ble også kvalitetsfordringer og effektivisering i offentlig sektor gjennom bruk av digitale løsninger. Effektiviseringen handlet om å få til kollektive løsninger slik at vi kunne høste fortjenestene av stordrift. Dette gjaldt i utdanningssektoren, helse og omsorgssektoren og offentlig forvaltning. Det ble gjort store investeringer i systemer utviklet av BigTech som så ble tilpasset norske fellesskapsløsninger. Resultatet var at statlig sektor ble best i verden på digitalisering.

Da det ble tydelig at salget av bøker bare ville fortsette å falle, valgte flere store forlag å samarbeide med store teknologiselskap. Resultatet ble forlag som klarer å levere gode plattformer for bøker både i fysisk og digital form, samtidig som de kan sette manusforfattere i samarbeid med andre utviklere for å lage interaktive bøker.

Forlagene opplevde at markedet for læremidler til grunnskolen ble sterkt utfordret da den nasjonale læringsplattformen for fullt ble introdusert for hele skoleløpet. Skolene var ikke lenger villige til å investere like mye i forlagenes læreverk når gode alternativer var tilgjengelig uten en merkostnad. Enkelte forlag gikk helt bort fra å produsere læremidler til skolen, mens andre valgte å tilpasse seg et nytt marked. De innså at den nasjonale læringsplattformen ikke kunne tilby de samme lukkede digitale klasserom eller tilby oppdaterte læreverk fort nok i fag som endret seg raskt. Resultatet av konkurransen med den nasjonale læringsplattformen var at en håndfull forlag utviklet så gode læremidler innen enkelte områder at de vekket interesse internasjonalt.

Kopiering i skolen, høyere utdanning og offentlig forvaltning forsvant etter hvert som all bruk av faglitteratur flyttet seg over på skjerm. Det ga gradvis synkende kopieringsvederlag. I frykt for at det skulle bli fall i stipender til nye forfattere valgte myndighetene å opprette en egen stipendordning som skulle få midler over statsbudsjettet og forvaltes av de ulike litteraturrådene. For faglitteraturen ble det NFFO som utnevner faglitteraturrådet.

Et av dilemmaene utover 2030-årene var den tiltakende sentraliseringen av unge mennesker og aldringen i distriktskommunene. Staten tok teknologien aktivt i bruk for å bremse fraflytting av unge mennesker. Enhver kommune fikk tilbud om å koble sine skoler til statlige virtuelle klasserom innenfor fag de manglet lærere i. Det opphevet ikke behovet for å effektivisere skolebygg og kommunal tjenesteyting, men gjorde det mulig å dekke inn vikarlærere og opprettholde valgfrihet også i mindre kommuner.)

5.3 Egne Veier

Egne Veier er en fortelling om et Norge der samfunnet har *lav oppslutning om kollektive løsninger og er føre-var i bruk av digitale teknologier*. I *Egne Veier* står personvernet sterkt, det er teknologisk mulig å digitalisere samfunnet enda mer, men etterspørselen er lavere i Norge sammenlignet med andre europeiske land. I 2045 er nordmenn generelt skeptiske til hvilken innflytelse og tilgang utenlandske selskap og nasjoner skal ha til norske data. Det er noen nasjonale IT-selskap og cybersikkerhet er et satsingsområde.

Det offentlige ordskiftet er kjennetegnet ved høy temperatur, polarisering og at man snakker med sine egne. Men en ting forener folk, og det er i skepsisen til det som *ikke* er norsk. Tilknytningen til EU diskuteres stadig i politiske miljøer, men motstanden er stor i befolkningen og det regnes som politisk uaktuelt. Det er også mange som sår tvil om man kan stole på om vi har en alliert i Amerika.

I 2045 er Norge et individualistisk samfunn der innbyggerne har stor handlingsfrihet, og de økonomiske forskjellene er store. Offentlige tjenester som skole, helse og veibygging finansieres av det offentlige, men er konkurranseutsatt. Flere roper varsko om at de mest ressurssterke velger private skoler til sine barn og at den offentlige skolen lider under stadige kutt, men samtidig er det liten vilje til å snu trenden. De ressurssterke er også de som er flinkest til å mobilisere og nå fram i den offentlige debatten.

Offentlig finansiering av fysiske møteplasser er det lite av. Dette gir for eksempel utslag i form av at det er få kulturhus, teater og bibliotek i distriktene. Nordmenn møtes helst på kommersielt drevne musikk- og spisesteder, av ulik kvalitet. Forskjellen på tilbudene i de største byene og i

Distrikts-Norge er store. Det er ikke mange arbeidsplasser i kultur-sektoren i *Egne Veier*.

I 2045 er det store tradisjonelle **forlag** som utgir det meste av både skjønn- og faglitteratur, og de norske forlagene står sterkt. Innbyggerne etterspør norsk faglitteratur, og det er stor variasjon i hvilken litteratur som etterspørres. Det er derfor også rom for små og nisjepregede forlag. Innenfor skjønnlitteratur er det mye konkurranse mellom strømming og fysiske formater¹⁴, men innen faglitteratur er det fysiske formater som dominerer, koblet med elektroniske tilvalgsmuligheter.

I 2045 finnes det mangfold av ulike typer skoler, og privatskoler er en betydelig del av utdanningssystemet. Skolene har ulike profiler og tematikk for å treffe det enkelte individ sine preferanser. Mange er rettet inn mot å bygge elevenes karrierer på ulike områder fra tidlige barnsben av. En svært populær privatskolekjede er «Skjermfri skole», som vektlegger tradisjonelle pedagogiske metoder og norsk tradisjon og kultur i alle fag. Her introduseres digitale ferdigheter gradvis som en avgrenset aktivitet først fra 10 års alder, og gradvis opp til videregående nivå. En annen populær skole er den kommersielle «Musikk-skolen», hvor det gis opplæring i en rekke instrumenter og musikkstiler sammen med mer ordinære skolefag.

Tekstboks 5.5 Anmeldelse på nettsiden Musikk i Norge.no: «En magisk jazzkveld med Jean-Luc Moreau i Operaen»

Det var en sjelden opplevelse å være til stede da den anerkjente franske jazzmusikeren Jean-Luc Moreau inntok scenen i Operaen i Oslo. Fra første tone var det fransk jazztradisjon, ispedd moderne improvisasjoner som fortryllet publikum. Hans lekende pianospill, akkompagnert av et gnistrende ensemble, fylte salen med en varm, nesten nostalgisk stemning – som om vi befant oss i en røykfyllt jazzklubb i Paris for hundre år siden.

Til tross for den høye inngangsprisen var salen fylt til randen av et publikum som tydelig viste at de satte pris på at norgesvennen Moreau igjen kom til Oslo. Mange kjente hverandre, og det var en følelse av fellesskap blant jazzentusiastene – som om dette var en lenge etterlengtet samling av likesinnede. Begeistringen var åpenbar; applausen satt løst, og flere nikket gjenkjennende til melodier de åpenbart hadde et sterkt forhold til. Da Moreau avsluttet med en gripende versjon av sin signaturlåt, var det ikke en eneste tvil om at alle i salen hadde fått valuta for pengene.

Jean-Luc Moreau viste seg ikke bare som en briljant musiker, men som en historieforteller gjennom tonene. Han tok oss med på en reise gjennom jazzens historie, med en lidenskap og presisjon som kun de største mesterne behersker.

¹⁴ Kunder kan kjøpe et digitalt abonnement der de får tilgang til et bibliotek av e-bøker og lydbøker mot en fast månedspris.

Bilde 5.1 En magisk jazzkveld med Jean-Luc Moreau i Operaen

Bildet er generert av ChatGPT

Lærebokforfatterne i *Egne Veier* skriver hovedsakelig fysiske lærebøker. Lærebøkene er ofte kombinerte med digitale tilvalgsmuligheter, men rene digitale læringsplattformer er ikke særlig populært. I 2045 er det digitale læremidler i skolen, men man har en føre-var holdning til å ta i bruk nye aktører og plattformer. Det er spesielt skepsis til utenlandske aktører. Lærebokforfatterne tilpasser seg til at det finnes et stort mangfold når det gjelder livssyn og pedagogiske metoder i grunnskolen, og det utgis et bredt spekter av lærebøker.

Også i akademia og blant **akademiske forfattere** er man opptatt av å bevare norsk språk og kultur. Myndigheten stiller krav om norsk undervisningsmaterieell i alle fag, og det preger hva studentene etterspør av faglitterære tekster. Det er stor konkurranse i akademia, og akademiske forfattere som ønsker en internasjonal forskerkarriere produserer forskningsartikler til anerkjente internasjonale tidsskrift framfor å skrive pensumlitteratur til studenter. Men få norske akademikere når fram i den harde internasjonale konkurransen. For de fleste akademikere er det mer lønnsomt å produsere faglitteratur til bruk i undervisningen i Norge.

I 2045 er det stor etterspørsel etter faglitteratur også utenfor akademia. Populære temaer er norsk historie, tradisjonsmat og turmål i Norge. Biografier om nasjonale helter, herunder eksempelvis eventyrere og idrettsstjerner selger også svært godt. **Frilansere av faglitteratur** publiserer i noen grad egne bøker og tekster for norske strømmetjenester (selvpublisering). Dette er en billig publiseringskanal og senker terskelen for å publisere faglitteratur innen eget fagområde og språk. Når forlag ser at noe tar av, plukkes populære titler raskt opp og gis i tillegg ut på fysiske formater

I 2045 er kunstig intelligens et viktig verktøy for å oversette alle typer tekster, inkludert faglitteratur. Det brukes imidlertid en del oversettere for å kvalitetssikre at utenlandske tekster får en god norsk oversettelse, samt at norske tekster som oversettes til andre språk er av god kvalitet. Det er søkelys på at tekst er kulturformidling, og man ønsker å framheve norsk kultur og språk med gode oversettelser begge veier. Innbyggerne ønsker å lese gode tekster, og det finnes noen arbeidsplasser for **oversettere av faglitteratur**.

I 2045 er det lite interesse for å organisere seg i faste organisasjoner. Det er mange nok kommersielle tilbud hvor folk kan samles om spesielle interesser for en periode. Det finnes heller ikke mange fagforeninger, og flesteparten av innbyggerne føler ikke at de får noe igjen for å være medlem av en fagforening. NFFO er til stede i *Egne Veier*, men rollen til organisasjonen er endret betydelig samlignet med for 10-20 år siden. I dag har foreningen en forlagsrolle og hjelper forfattere med å publisere fysiske bøker på norsk.

Tekstboks 5.6 Finansieringssystem i *Egne Veier*

I *Egne Veier* er vederlagene individuelle. Det er bare forfattere som har opphavsrett til en allerede fysisk publisert bok som får vederlag.

Det er både bibliotek- og kopivederlag i 2045. Men på grunn av relativt få bibliotek og mindre utlån av biblioteksbøker er disse vederlagene små i en historisk kontekst. Når det gjelder kopivederlag, så er det fremdeles noe kopiering av bøker i grunnskoleopplæringen og i UH-sektoren. Men grunnskolene og studentene prioriterer i stor grad å kjøpe sine egne fysiske lærebøker, framfor å kopiere. Teknologi gjør at man kan vite eksakt hvor mye en bok er kopiert og forfattere skal ha i kompensasjon. Men på grunn av bekymringer knyttet til at data kan misbrukes, er det offentlige restriktiv til å ta bruk denne teknologien. Størrelsen på vederlagene forhandles og tildeles forfattere av faglitteratur.

Egne Veier er et samfunn preget av skepsis til andre land, der det kan oppstå følelser av isolasjon og mistro, og fremmede impulser møtes med reservasjon snarere enn nysgjerrighet. Det er et begrenset og lite tilgjengelige kulturtilbud, hvor et smalt utvalg av kunst og uttrykksformer når ut til folk flest. Kultur er forbeholdt en ganske liten ressurssterk gruppe, og det er mangel på rimelige og inkluderende kulturtilbud for folk flest.

Veien fram mot 2045

Utover 2020-tallet gikk verden inn i en periode preget av rivaliseringen mellom stormakter om begrensede ressurser og ideologiske motsetninger. Økonomiske sanksjoner har bidratt til mistillit og polarisering mellom og innad i land. En stor trussel var digital krigføring. Den fjerde digitale revolusjonen, der kunstig intelligens har vært viktig, har også gjort det enda lettere å manipulere data for å skape forvirring og mistillit. Stadige innbrudd i datasystemer for å stjele informasjon, sabotere eller få kontroll på andre land sine data, ga opphav til at både mennesker, virksomheter og stater har investert i systemer for å beskytte seg selv.

Konkrete hendelser særlig i skolevesenet, men også hackerangrep av persondata i helsevesenet har skapt en utbredt engstelse for hvordan data kan brukes av Big Tech og andre nasjoner. I tillegg til engstelse for hvordan data brukes, har mange tiår med særlig sterk innflytelse skapt en motreaksjon der innbyggerne har blitt mer opptatt av å verne norsk språk og kultur. Dette har resultert i et mer proteksjonistisk og nasjonalorientert Norge.

Den mest effektive måten å beskytte seg mot digitale manipulering var å logge seg av. Mange nordmenn ble utover 2020-tallet mer skeptisk til hvordan data brukes og spesielt hvordan andre nasjoner og utenlandske selskap bruker norske data. Det vokste også fram en generell bekymring over hvordan både

privat og offentlig sektor gjorde seg avhengig av program- og maskinvare fra utlandet. Spesielt i grunnskoleopplæringen hadde internasjonale selskaper hatt store innflytelse og tilgang til persondata. I 2030 kom det flere interne varslere i skolevesenet som ble plukket opp av journalister og mye oppmerksomhet i media. Det viste seg at person- og brukerdata til norske elver ble samlet inn via lesebrett og videresolgt til rekrutteringsselskaper. Når elevene senere søkte på jobbstillinger, hadde rekrutteringsselskapene detaljert kunnskap om ferdigheter og konsentrasjonsevnene til elevene. Etter tiår med store utenlandske selskaper i norske skoler, som har samlet inn opplysninger om norske barn, satte det norske politiske systemet ned foten i 2032.

Som følge av en økende andel eldre, færre i arbeidsfør alder og minskende oljeinntekter ble det flertall for å prioritere hardere i bevilgningen til offentlige budsjetter. Kollektive ordninger som sykelønn og uføre uten tidligere arbeidsinntekt ble betydelig svekket utover 2030-tallet. På nesten alle områder har det vært en gradvis nedskjæring i offentlig pengebruk. Det ble først kuttet midler innen bistand og kultur, deretter velferd og utdanning.

Som følge av kriger, fare for nye kriger og generelt en anspent geopolitisk situasjon er Forsvaret den eneste sektoren som har fått økte bevilgninger de siste ti-årene fram mot 2045. Usikkerhet, økt spenning og hardere prioriteringer bidro til at innbyggerne i Norge ble opptatt av å passer på seg og sitt, framfor det store felleskapet. Norge prioriterte å samarbeide med andre land innenfor rammen av NATO. Men den norske motstanden mot EU-medlemskap forble vedvarende høy, og Norge blir stadig anklaget for ikke å implementere relevant EU-regelverk i norsk lovning. Unntaket er i hovedsak EU sine reguleringer av kunstig intelligens og skattlegging av store globale selskaper.

Når det gjelder kulturpolitikk, så ble offentlig kulturstøtte i hovedsak begrenset til et fåtall nasjonale institusjoner for å ivareta norsk kultur, historie og språk. Etter 2035 ble det ikke lenger lovpålagt med bibliotek i hver kommune, noe som førte til nedgang i både utlån av bøker og bibliotekvederlag. Innkjøpsordningen for litteratur har som følge av færre bibliotek og utlån, også blitt svekket. For å sikre staten inntekter ble det allerede i 2030 innført moms på bøker. Dette begrunnes med at bøker skal skattlegges som andre varer.

Utover 2030-årene ble det en merkbar vending bort fra en oppfatning om at det var offentlige ordninger som skulle sikre nasjonalt fellesskap. Den rådende holdningen ble heller at enkeltpersoner var selv best i stand til å sikre seg og sine, og at fellesskap best bygges gjennom frivillige individuelt samvær med likesinnede. Innbyggerne dyrker egne interesser, men er i mindre grad opptatt av å gjøre dette i fellesskap med andre.

5.4 Stille Sone

Stille Sone er en fortelling om et Norge der samfunnet har *høy oppslutning om kollektive løsninger* og er *føre-var i bruk av digitale teknologier*. Det er et samfunn der innbyggerne er opptatt av å legge til rette for at det er nok folk som arbeider innen helse, omsorg og utdanning. Innbyggerne er mindre opptatt av vareproduksjon i Norge.

I *Stille Sone* har innbyggerne stor tillit til myndighetene, opplever at skattesystemet er rettfærdig, og at kollektive løsninger har god nytteverdi.

Hovedtendensen er derfor at innbyggerne er positivt innstilt til å skattefinansiere felles helsevesen, utdanning, trygdeordninger etc. Innbyggerne verdsetter at slike løsninger sikrer at alle innbyggere får nødvendig hjelp og reduserer ulikhet.

I alle deler av landet er innbyggerne opptatt av lokalsamfunnet sitt. Nære og menneskelige relasjoner er viktig for de fleste, og former hvilke valg innbyggerne tar på mange områder. I *Stille Sone* foretrekker gjennomsnitts innbyggeren kortreiste ferier, og innbyggerne er opptatt av å verne om klima og miljø for framtidige generasjoner. Mange er bekymret for at levestandarden i Norge er i ferd med å seile akterut sammenlignet med andre land. Det er en tydelig framtidsbekymring i deler av befolkningen, spesielt blant beslutningstakere innenfor politikk og næringsliv. Selv om mange land har høyere inntekt per innbygger enn i Norge, er det liten omstillingsvilje å spore blant befolkningen.

I *Stille Sone* er nordmenn skeptiske til mye teknologibruk i dagliglivet. Mange husker med gru da folk brukte mange timer daglig på smart-telefonen. Innbyggerne er i liten grad på sosiale medier, spesielt har det vært en nedgang blant barn og unge etter at det ble innført 16 års aldersgrense i 2030. De vanligste sosiale mediene er nasjonale og spesialiserte og ikke algoritme styrte. Informasjon om hva som skjer deles effektivt også på anerkjente offentlige digitale flater som info.no. Her har alle godkjente foreninger sin egne sider, for medlemsinformasjon. Kontakt mellom enkeltpersoner organiseres via de mange enkle meldingstjenestene som finnes. Dette har igjen ført til at befolkningen har mer fritid til å bruke på andre aktiviteter.

Norge preges av en økende teknologisk passivitet, der økonomisk trygghet reduserer insentivene til omstilling. Mens andre land investerer i ny teknologi og innovasjon, velger Norge en avventende tilnærming, muliggjort av Oljefondets finansielle sikkerhet. Automatisering, kunstig intelligens og nye energiløsninger utvikles raskt internasjonalt, men *Stille Sone* mangler en tydelig strategi og vilje for å holde tritt med resten av verden. Til tross for politiske erklæringer om nødvendigheten av omstilling, uteblir konkrete tiltak. Flere er bekymret for at passiviteten på sikt svekker Norges konkurranseevne og landets evne til å tilpasse seg en stadig mer teknologidrevet global økonomi.

Populære aktiviteter i *Stille Sone* er lesing (av papirbøker), turer i skog og mark, diskusjonsklubber, en mengde ulike hobbyer. Ungdom og unge voksne er aktive i ulike idretter, musikk og forskjellige kulturelle aktiviteter. Folk liker å samles for å se på god idrett og kultur. NRK er populær som informasjonskilde for alt av hva som rører seg i Norge og verden. De mange diskusjonsklubbene gjør at etterspørselen etter faglitteratur er stor. Dette gjelder spesielt faglitteratur som omhandler spesielle emner som dukker opp i offentlige debatter, lokale forhold, natur og menneskelig relasjoner.

Forlagene i *Stille Sone* har kunnskapsrike redaktører som publiserer gode manus i alle litteratursjangrer. En leselysten befolkning gir høy etterspørsel etter bøker. I tillegg bidrar den norske stat med ulike støtteordninger for å sikre at forlagene utgir papirbøker på norsk. For eksempel er innkjøpsordningen for litteratur svært god i 2045. Dette bidrar til å sikre både forfattere og forlag gode inntekter. Forlagene satser på papirbøker, og beleste innbyggere krever høy faglig kvalitet.

I utdanningspolitikken er det stor enighet om at Norge skal ha offentlige eide fellesskoler, med statlig styrte læreplaner. Digitale læringsressurser og læringsplattformer er nyttige tilleggsressurser. Men i de fleste fag forholder elevene seg i hovedsak til fysiske læringsressurser. **Lærebokforfatterne** blir dermed en viktig profesjon, og det legges stor vekt på å oppdatere læringsverkene både faglig og pedagogisk, basert på retningslinjene i læreplanene. I skolen er det søkelys på at alle elever skal med. Det produseres derfor lærebøker for alle nivåer og språk for å sikre at alle elever skal ha mest mulig like muligheter for å ta til seg lærestoffet. Lærebøker finnes på alle offisielle språk, og samiske språk og kvensk har fått et skikkelig oppsving. Skolen er opptatt av å sikre at barna har gode leseferdigheter, og at elevene får lese på sitt morsmål. En langvarig satsing på skolebibliotek med fulltidsansatte bibliotekarer har også gitt rom for samtale, lesing og selvstudier på alle skoler.

I høyere utdanning etterspør studentene fysisk og kvalitetssikret faglitteratur. Studentene er debattglade, og tekster gir grunnlag for ulike typer faglige debatter. Tiden studentene nøyde seg med å lære gjennom YouTube er forbi. **Akademiske forfattere** som skriver for UH-sektoren, opplever derfor god etterspørsel etter pensumbøker i populære fag. Det er en sterk kultur i akademia for samarbeid, og akademikere ønsker å være en del av ulike forskningsprosjekt sammen med andre forskere. I *Stille Sone* er de akademiske forfatterne opptatt av å bidra til den offentlige debatten og opplyse innbyggerne. I tillegg til å skrive pensumlitteratur for studenter, ser de det som sitt ansvar å utgi sakprosa for samfunnet ellers.

Tekstboks 5.7 Videoblogg på NRTK.no: «Hvorfor snakker vi ikke mer om eksport?»

Norge er et av verdens beste land å bo. Selv jobber jeg som bibliotekar og jeg ser hver helg fram til en tur med venner, både i kajakk og på beina. Men jeg er bekymret. Jeg har venner i mange land som liker hva jeg rapporterer, men de spør: hva lever dere av egentlig? Det blir vanskeligere og vanskeligere å svare, og jeg vil ikke svare Pensjonsfondet. Jeg tenker at Norge er blitt et samfunn som i altfor stor grad lever av å bruke penger vi allerede har spart opp i utlandet. Oljeformuen i sin tid ga oss en økonomisk trygghet få andre land kan drømme om, men den har også skapt en farlig passivitet. Altfor lite av den offentlige debatten dreier seg om hvordan vi skal skape flere eksportrettede virksomheter.

Det er ikke slik at Norge mangler kompetanse, eller ressurser. Vi har fremragende fagfolk innen de fleste områder, gode universiteter og er verdensledende innen en rekke helseområder og på energifeltet, men får jo ikke brukt all kunnskapen i kommersielle virksomheter. Det kan vel ikke bare være bedrifter fra reiseliv, finans og maritim sektor som skal eksportere?

Jeg tror problemet er at vi i for stor grad føler trygghet, som hindrer oss i å tenke framover. Det er greit at vi løser våre helseutfordringer selv, men hvem lager egentlig noe som andre land er interessert i, bortsett fra å besøke norske fjorder. Hvem tar ansvar for å bygge nye næringer her i landet? Vil ikke det være noe som også kan engasjere ungdom? Alle kan ikke være idrettsstjerne og musikere.

Bildet er generert av ChatGPT

I *Stille Sone* har **frilansere av faglitteratur** mulighet til å søke på mange støtteordninger for å finansiere produksjon av faglitteratur. Det er også stor etterspørsel etter denne type faglitteratur, da innbyggerne leser mye og ønsker bøker om tema og hobbyer som de er interessert i. Frilanserne er selvstendig næringsdrivende skribenter som skriver faglige tekster uten at de er ansatt i en organisasjon, et forlag eller akademisk institusjon. I 2045 er frilanserne akademikere som vil formidle faget sitt til samfunnet, men også influensere fra sosiale medier som er gode på sine fagfelt. Sosiale medier er mindre populært enn det var for 10-20 år siden, men det er fremdeles noen populære influensere som skriver faglitteratur. Populære bøker i 2045 er «Fotturer i Norges nasjonalparker» og «Lag dine egne miljøvennlige klær».

I 2045 bruker **oversettere av faglitteratur** digitale hjelpemidler og kunstig intelligens til oversettelse. Men de har en viktig rolle som kvalitetssikrere, og oversetterne gjør store deler av oversettelsesarbeidet da teknologien kommer til kort. I 2045 er det søkelys på kulturformidling, spesielt innenfor skjønnlitteratur, men også innen faglitteraturen. En god oversettelse må få fram den faglige konteksten som en faglitterær tekst er skrevet i.

I *Stille Sone* er det stor oppslutning om å være medlem av en forening, som også er den viktigste arenaen for å møte andre mennesker utenfor jobb og familie. I arbeidslivet er det et mangfold av fagforeninger, og innbyggerne synes det er viktig å organisere seg. Det er også stor oppslutning om, samt gode medlemstall for frivillige organisasjoner som Den Norske Turistforening (DNT) og lokale idrettslag. Det finnes mange litterære foreninger, og egne foreninger for ulike sjangere. Forfatterne må produsere fysiske bøker for å være medlem og søke på støtteordninger hos foreningene. I 2045 gir det status å ha gitt ut en bok og være medlem av en litterær forening.

NFFO finansieres av statlig støtte, samt bibliotek- og kopivederlag. Foreningens andel av vederlagene finansierer stipendordninger som forfattere og oversettere kan søke på. I 2045 er alle vederlagene kollektive. Forfattere som vil skrive faglitterære bøker, og oversettere av faglitteratur kan søke på stipendene.

I *Stille Sone* er det både bibliotekvederlag og kopivederlag, men det er bibliotekvederlagene som drar inn de store inntektene. Folkebibliotekene er populære, og de finnes på hvert et tettsted. Det er mye utlån og mange bibliotek. Fysiske lærebøker og annen faglitteratur kopieres noe, men hovedtendensen er at grunnskoler og studenter prioriterer å kjøpe sine egne fysiske lærebøker, framfor å kopiere. Populære bibliotek med godt utvalg av faglitteratur, samt noe kopiering i grunnskole og høyere utdanning gir romslige faglitterære fond og stipendordninger i 2045.

Midlene fra vederlagene går til flere ulike stipendordninger. Eksempel på en populær ordning er et stipend til førstegangsforfattere innen faglitteratur. Dette er et generøst stipend, og hensikten er å støtte og oppmuntre nye stemmer, samt styrke det faglige mangfoldet.

Veien fram mot 2045

På slutten av 2020-tallet var Norge blant verdens mest digitalisert land. Digitalisering i offentlig sektor ble sett på som viktig, både for å utvikle norske teknologinæringer og for å dempe sysselsettingsveksten i offentlig sektor. Nettbasert undervisning, sensorteknologi, felles journalsystemer og fjernbehandling er eksempler på tiltak som ble påskyndet på 2020-tallet.

I samme periode var læremidlene i hovedsak lærebrett og digitale læringsplattformer. Digital kompetanse i skolen var et viktig satsingsområde. Samtidige viste resultatene fra Pisa-undersøkelsene at Norge gjorde det stadig dårligere. Dette gjaldt spesielt innen lesing der norske 15-åringer gjorde det betydelig dårligere enn i de første gjennomførte Pisa-undersøkelsene. Som konsekvens vokste det fram et stadig større krav fra store deler av det norske samfunnet om endring i skolen, ledet an av godt organiserte foreldreaksjoner. Foreldrene til elvene som gjorde det dårlig, hadde selv fysiske lærebøker, blyant og papir på skolen og krevde en mindre digital skole for sine barn. Som følge av den dårlige utviklingen i Pisa-undersøkelsen satte Utdanningsdirektoratet i gang med leseaksjoner. Dette var en del av flere initiativ for å fremme både leselyst og -ferdigheter i alle aldrer. Norske myndigheter fikk store applaus for å gå imot de store teknologikjempene og var det første land i Europa til å sette 16 års aldersgrense på bruk av sosiale medier.

I tillegg til den nedadgående trenden i skolen var innbyggerne sulteforet på fysisk møteplasser, og lei av å bruke timevis på sosiale medier og smarttelefonen. Innbyggernes erkjennelse av at de er sosiale vesener som trenger sosiale møteplasser gjorde at stadig flere oppsøkte organiserte aktiviteter. Etter en periode hvor det var vanskelig å få tak i frivillige til idrettslag og kulturelle aktiviteter så endret trenden seg.

I 2030 har EU gjennomført flere lovreguleringer som regulerer Big Tech og kunstig intelligens. Disse lovene blir også implementert i Norge. Digital avrusning ble årets ord i 2030 da over halvparten av befolkning oppgav at de logger av sosiale medier i perioder. Søkelyset på å være «avlogga» førte til at innbyggerne fikk mer fritid som de kunne bruke på lesing og andre aktiviteter. Alle typer litteratur inkludert faglitteratur fikk et kraftig oppsving, og folk ville aller helst lese på papir.

Politikerne så viktigheten av at folk møtes fysisk og la til rette for dette med gode støtteordninger til fagforeninger, frivillige organisasjoner og idrettslag. Det ble også et stemningskifte i befolkningen som følge av den digitale avrusningen, innbyggerne ble i mindre grad opptatt av å promotere seg selv på sosiale medier og mer opptatt av fellesskap og sitt lokalsamfunn. Psykisk uhelse, isolering og manglende sosiale ferdigheter, spesielt blant unge, var utslagsgivende for retningsendringen knyttet til målsetninger om hvor digitale innbyggerne i Norge skal være.

Økt fokus på tap av norsk natur samt høye strømpriser skapte en økende bevissthet i befolkningen om det var nødvendig å stoppe nedbygging av norsk natur og næringer som krever mye energi og areal. Ønsket i befolkningen om å ta vare på lokalsamfunnene og logge mer av, gjorde at Norge utover 2030-tallet ikke ønsket noen politikk med gunstige vilkår for norske eller internasjonale teknologiselskap.

6 Scenarioene på tvers

I forrige kapittel brukte vi scenariofortellinger til å illustrere forskjellene mellom de fire framtidene. Vi gjør det samme i dette kapitlet, men denne gangen ved hjelp av to oppsummerende tabeller. Den første tabellen viser forskjeller i samfunnet som helhet, mens den andre viser forskjeller for ulike medlemsgrupper av NFFO, samt for bokmarkedet og -politikken.

6.1 Det norske samfunnet

Vi minner om at det full omfavning av digitale teknologier i *Kode og Kapital* og *Nye Norge*, mens man har en føre-var holdning til digitale teknologier i *Egne Veier* og *Stille Sone*. I *Kode og Kapital* og *Egne Veier* er det lav aksept for kollektive løsninger, mens i *Nye Norge* og *Stille Sone* er det høy aksept for kollektive løsninger. Kombinasjonen av de to drivkreftene gir fire ulike framtider.

Tabellen på neste side angir sentrale kjennetegn på hvordan samfunnet ser ut, hvem «vinnerne» er og hvordan politikken ser ut. *Kode og Kapital* er svært teknologifisert. Det finnes et stort mangfold av ulike digitale løsninger og måter å samhandle på. Digitale transaksjoner og kryptovalutaer dominerer økonomien. Internasjonale selskaper har stor økonomisk og politisk makt. *Nye Norge* reflekterer også et heldigitalisert samfunn, men også et samfunn der man gjør ting i fellesskap.

De ulike framtidene reflekterer blant annet ulike responser på omstillingsbehovet i norsk økonomi. Vi har lagt til grunn at i *Kode og Kapital* møtes omstillingsutfordringene med konkurranseutsetting og deregulering. Målet er å øke innovasjonstakten og best mulig utnytte samfunnets begrensede ressurser. *Kode og Kapital* reflekter også en framtid der folk er opptatt med seg og sitt, markedskreftene rår og det er store økonomiske forskjeller mellom folk.

I *Nye Norge* er omstillingsutfordringene møtte med store offentlige IKT prosjekter. Målet er å utnytte stordriftsfordeler og økt effektivisering. Offentlig sektor har kommet langt i bruk av kunstig intelligens og roboter, spesielt innen skatteinnkreving, helsevesen, og utdanning.

I begge scenarioene er samfunnet svært digitalisert. I *Egne Veier* og *Stille Sone* er derimot preget av en mer føre-var-holdning til digitale teknologier.

Egne Veier kjennetegnet som et polarisert samfunn «oss» og «dem», og skepsis til det som er nytt og kommer utenfra. I *Egne Veier* skyldes føre-var holdningen til digitale teknologier hovedsakelig skepsis til hvordan data kan misbrukes av andre land og store utenlandske teknologiselskaper. Frykten for digital overvåkning er en av få ting folk har til felles.

I *Stille Sone* har føre-var holdningen grunnet i en frykt for de negative digitale medier har for befolkningen. Dette knyttet seg blant annet til konsekvenser for konsentrasjon, lesing og læring blant elever, økende kunnskap om psykiske helseutfordringer knyttet til teknologiavhengighet og redusert fysisk sosial interaksjon. *Stille Sone* er kjennetegnet som et samfunn preget av langsomhet og at man skal leve det gode liv.

I *Kode og Kapital* og *Egne Veier* er det lav aksept for kollektive løsninger. I *Kode og Kapital* skyldes dette at etter hvert som offentlige ordninger ble for dyre og folk opplevde at de fikk lite igjen for sitt bidrag, ønsket folk større rom for å klare seg selv. I *Egne Veier* skyldes lavere aksept for kollektive løsninger i stor grad en mer turbulent verden med handelskrig, samt minskende oljeinntekter, hardere prioriteringer og strammere budsjetter. Grunnholdningen er at enhver er sin egen lykkes smed.

I *Nye Norge* og *Stille Sone* er det høy aksept for kollektive løsninger. I *Nye Norge* skyldes det en grunnholdning om at effektivisering i stor grad kommer fra stordrift, og for å få til dette behøver vi å stå sammen, også i en teknologisk omstilling. I *Stille Sone* skyldes høy aksept for kollektive løsninger en erkjennelse av at vi er sterkere sammen, og at kollektive løsninger kan gi mer samhold og mindre økonomisk ulikhet.

Tabell 6.1 Oversikt over ulike utfall for samfunnsutviklingen

Scenario	Kode og Kapital	Nye Norge	Egne Veier	Stille Sone
Drivkrefter	Lav aksept for kollektive løsninger Full omfavnelse av digitale teknologier	Høy aksept for kollektive løsninger Full omfavnelse av digitale teknologier	Lav aksept for kollektive løsninger Føre-var i bruk av digitale teknologier	Høy aksept for kollektive løsninger Føre-var i bruk av digitale teknologier
Hvordan møter Norge omstillingsutfordringer?	Omstillingsbehov løses gjennom dereguleringer og konkurranseutsetting. Dette legger til rette for innovasjon og nyskaping. Vi lar markedet styre.	Omstillingsbehov løses gjennom sterk satsing på IKT, digitalisering og teknologifag. Dette gjelder særlig i offentlig sektor, og er gjennomgående i helse, omsorg og utdanning.	Omstillingsbehov løses gjennom nærings- og investeringsvennlig politikk og reduksjon i skatter og avgifter Offentlig sektor kutter her ned på ytelsene	Omstillingsbehov løses gjennom; et sterkt trepartssamarbeid, offentlig-private partnerskap og en sterk velferdsstat
Hva kjennetegner Norge?	Opptatt av næringsutvikling og økonomisk vekst. Alle bør sikre seg og sine. Aksept for økonomiske forskjeller Betydelig sentralisering	Heldigitalisert samfunn. Fjernarbeid og virtuelle møteplasser Folk kan bo hvor de vil, noe som demper sentraliseringen uten å stoppe den. Relativt små sosioøkonomisk forskjeller mellom folk	Polarisering mellom folk Lite fellesskapsfølelse «oss» og «dem» Skepsis og kan oppleves som utilgjengelig og lukket for omverden	Norge er en sterk velferdsstat med kultur for frivillighet, fagforeninger og kollektive goder Relativt små sosioøkonomisk forskjeller mellom folk
Vinnerne i samfunnet	Tech gründere, forskere innen prestisjeområder og stjerner innen individuelle idretter Internasjonale selskaper	Ledere innen store offentlige selskaper, spesielt innen teknologi, telekommunikasjon og helse De som kan tilpasse seg teknologien	De som er dyktige innen sitt fagfelt Norske helter som samler nasjonen (oppdagere, idrettshelter)	De som lever det gode og langsomme liv
Økonomisk ulikhet	Stor	Medium	Stor	Liten
Hva kjennetegner offentlig sektor?	Mer konkurranseutsetting Private tilbydere av offentlige tjenester innen helse og utdanning Private forskninger forbeholdt de rike	Sterk offentlig sektor Aktiv næringspolitikk Aktiv IKT-politikk	Mindre offentlig sektor Prioriterer midler til Forsvaret og Cybersikkerhet Prioriterer ikke bistand og kultur	Sterk offentlig sektor Aktiv kulturpolitikk Aktiv skolepolitikk særlig beskyttelse av barn og unge
Hva kjennetegner samfunnets bruk av IKT?	Selskaper som utvikler digital teknologi, blir sett opp til. Noen få internasjonale selskaper dominerer, men det satses også på også nyskaping i Norge	Digitalisering preger alle deler av samfunnet, også offentlig sektor. Store fellesskapsordninger blir automatisert i så stor grad som mulig.	Noe digitalisering og automatisering av offentlig sektor, begrenset av frykt for personvern og internasjonale selskapers dominans	Noe digitalisering og automatisering av offentlig sektor, men begrenset bruk for å opprettholde leseferdigheter, skjerme barns kognitive utvikling og det gode liv

6.2 Faglitteraturens vilkår i Norge

De samfunnsmessige drivkreftene som spilles ut i de ulike fortellingene, ventes å påvirke norsk faglitteratur både direkte og indirekte.

Det er altså de forskjellige samfunnsmessige endringene beskrevet over som preger faglitteraturen. For eksempel i scenarioene med lav oppslutning om kollektive løsninger, *Kode og Kapital* og *Egne Veier* vil alle sektorer, herunder også faglitteraturen være mer markedsrettet.

Med mer markedsrettet mener vi at offentlig sektor betyr mindre for faglitteraturens utvikling enn i de to andre scenarioene og enn i dag. Utviklingen drives av at det er mindre muligheter og vilje til å bruke offentlige midler på faglitteratur og markedet dereguleres. Vi kan forvente at det er flere internasjonale selskaper som dominerer det norske bokmarkedet. Det er relativt få norske forlag igjen.

Samfunnets holdninger til kollektive ordninger påvirker også forfatternes holdninger til formelt og uformelt samarbeid dem imellom. Endringene ventes særlig å få betydning for de forfattere og oversettere for hvem statlige overføringer og stipender har stor betydning i dag. Det er markedskreftene som rå, mange vil kunne klare seg fint, men det kan være vanskeligere for unge. Videre vil antallet som kan leve av sitt forfatterskap antageligvis være færre enn i dag, også i forhold til de to andre scenarioene.

I *Nye Norge* og *Stille Sone* vil det være en mer aktiv stat noe som også ventes å komme til uttrykk i en aktiv bokpolitikk. En aktiv bokpolitikk kan tilsi at det er flere som kan tørre å prøve seg som forfattere, og det er et større skapermangfold enn i de to andre scenarioene.

Men scenarioene preges også av hvordan samfunnet forholder seg til den digitale teknologiutviklingen. Teknologiutviklingen er særlig sterk i *Kode og Kapital* og *Nye Norge*. I begge disse scenarioene vil avansert teknologi, KI, roboter og smarte systemer gjennomsyre hele samfunnet, både i offentlig og privat sektor. Dette tilsier lavere interesse for og betalingsvilje for fysiske bøker og at KI også brukes i produksjon og oversettelse av faglitteratur. Men siden det er høy oppslutning om fellesskapsløsninger og en aktiv stat er det også i *Nye Norge* at vi særlig ser innfasing av store digitale løsninger til bruk i utdanningssektoren.

Tabellen fanger ikke alle sider ved norsk faglitteratur i et gitt scenario, men legger vekt på forskjellene mellom dem. Forskjellene følger av de samfunnsmessige forskjellene omtalt over. I tillegg illustrerer tabellen et poeng om at ingen scenarioer er ment å representere et drømmescenario eller dommedagsscenario, men at alle framtider vil kunne inneha aspekter som oppleves som heldig og noe som oppleves som mindre heldig.

Tabell 6.2 Oversikt over ulike utfall for faglitteratur og oversettere

Scenario	Kode og Kapital	Nye Norge	Egne Veier	Stille Sone
Drivkrefter	Lav aksept for kollektive løsninger Full omfavnelse av digitale teknologier	Høy aksept for kollektive løsninger Full omfavnelse av digitale teknologier	Lav aksept for kollektive løsninger Føre-var i bruk av digitale teknologier	Høy aksept for kollektive løsninger Føre-var i bruk av digitale teknologier
Bokpolitikken	Ingen offentlige støtteordninger for å fremme tilbudet. Det finnes kun ideelle stiftelser som deler ut stipender.	Der er mange støtteordninger for å fremme et norsk tilbud. Fortsatt prisregulering og mva. fritak. Ordningene diskriminerer ikke på fysisk og digital litteratur.	Det er få støtteordninger. De få ordningene som finnes, er for å fremme norsk språk og kultur.	Det er mange støtteordninger for å fremme tilbudet, samt sikre mangfold av norske og fysiske bøker.
«Bokmarkedet»	Mediemarkedet er dominert av digitale verk og læringsplattformer.	Mediemarkedet er dominert av digitale verk og læringsplattformer.	Det er størst etterspørsel etter norske fysiske bøker.	Det er størst etterspørsel etter norske fysiske bøker.
Forlag	Markedet domineres av internasjonale aktører. Noen nisjeforlag består. Forlag ligner mer på tech-selskaper.	Møte stor internasjonal konkurranse. Forlag som omfavner det teknologiske, lykkes.	Tradisjonelle og norsk forlag står sterkt. Men også rom for nisjepregede forlag.	Det er få og store forlag.
Frilansere	Publiserer hovedsakelig på strømmetjenester. Bruker mye tid på sosiale medier for selvpromotering.	Noen bruker mye tid på selvpromotering på sosiale medier. Også rom for gode og nyskapende ideer finansiert ved stipender.	Publiserer noe på strømmetjenester. Populære bøker publiseres i fysiske format.	Hovedsakelig fysiske bøker. Både akademikere og influensere som er gode på sine fagfelt.
Akademisk forfattere	Oppliver stor konkurranse fra internasjonal EdTech. Alt, med få unntak, skrives på engelsk. Noe selvpubliserer, men mest publisering på abonnements tjenester.	Etterspørsel etter norske akademiske læremidler. Læremidler er digitale og publiseres på forlagenes abonnements tjeneste for pensumbøker etter fastprisperioden.	Oppliver stor etterspørsel etter fysiske lærebøker på norsk. Er prestisjefyllt å produsere internasjonale forskningsartikler.	Stor etterspørsel etter fysiske lærebøker. Sterk kultur for samarbeid og formidling blant forskere.
Oversettere	Er hovedsakelig erstattet med KI, men enkelte brukes som kulturformidlere og kvalitetssikrere.	KI gjør det meste av oversettingsarbeid. Forlag ansetter egne kulturkonsulenter for kvalitetssikring og internasjonal tilpassing.	Er verdsatt som kulturformidlere. Leserne er villig til å betale for gode oversettelser.	Viktig rolle som kvalitetssikrere og kulturformidlere. Bruker digitale verktøy/KI.
Lærebokforfattere	Skriver utelukkende for digitale læringsmidler. Oppliver stor konkurranse fra internasjonal EdTech. Mangfold i skoletyper gir mangfold i lærebøker.	Skrive utelukkende for digitale læremidler. Jobber enten for forlag eller den nasjonale digitale læremiddelsplattformen.	Skriver fysiske lærebøker, som kan kombineres med digitale tilvalgsmuligheter. Mangfold i skoletyper gir mangfold i lærebøker.	Skriver fysiske lærebøker, som kan kombineres med digitale tilvalgsmuligheter. Offentlige skoler. Lærebøker er tilpasset elevens morsmål og nivå.

